

AGRÁRVÁLLALKOZÁSOK INNOVÁCIÓÉRZÉKENYSÉGE A DÉL-ALFÖLDI RÉGIÓBAN

Kutatási jelentés

BAROSS DA_ELEM_07_MGK_INNO

Dr. Benkő-Kiss Árpád Dr. Bodnár Károly Kis Krisztián Dr. Horváth József

Szegedi Tudományegyetem Mezőgazdasági Kar,

Hódmezővásárhely

2010

ISBN 978-963-306-079-7

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	3
2. Összefoglaló	6
3 Summary	7
4. Célkitűzés	7
5. Anyag és módszer	9
5.1. A kérdőív kérdéscsoportjai	9
5.2. Adatfelvétel:	9
5.3. Az adatfeldolgozás:	10
6. Eredmények	10
7. Legfontosabb megállapítások	11
7.1. A gazdaságok jellemző alapadatai (1. Kérdéscsoport)	11
7.2. Információforrások használata (2. kérdéscsoport)	12
7.3. Termeléshez szükséges tényezők megléte és ezek időbeli változása (3. kérdéscsoport)	17
7.4. Milyen technológia színvonal jellemzi? (4 kérdéscsoport)	18
7.5. Mely tényezőket tartja fontosnak versenyképességi szempontból? (5. kérdéscsoport)	23
7.6. Milyen feltételek mellett fejlesztene a cég? (6. kérdéscsoport)	24
7.7. A technológia fejlesztés akadályai (7. kérdéscsoport)	29
7.8. Megvalósított és tervezett tevékenységek (8. kérdéscsoport)	32
8. Összehasonlítás méret és cégforma alapján	38
9. Összefoglalás	40
10. Javaslatok, megjegyzések	41

1. Bevezetés

Magyarországon 2008-ban, a kb. 26 ezer milliárd forintos GDP-ből több mint ezermilliárdot adott a mezőgazdaság, vagyis durván 4%-ot. Ausztriában ez az arány 1,5%, de Dániában a GDP-nek mindössze 1,3-1,4 százalékát állítja elő a mezőgazdaság. Magyarországon a Dél-Alföld mezőgazdasági jellege az ország többi térségéhez képest mindig is erőteljesebb és meghatározóbb volt; e térségben átlag feletti a mezőgazdasági potenciál, ami évszázados termelési tapasztalattal párosul.

A 2006. évi adatok szerint a Dél-alföldi Régióban a bruttó hozzáadott érték 11,7 százalékát - szemben az országos 4,1 százalékkal - a mezőgazdaság termelte meg, ami a legmagasabb arány a magyar régiók között. Az előbbieket mellé az ország mezőgazdaságból származó bruttó hozzáadott értékének kerekén

egynegyedét állította elő a régió, öt százalékponttal többet, mint a második legtöbbet produkáló Észak-alföldi Régió.

A Dél-Alföld vezető szerepe a mezőgazdasági foglalkoztatottak magas arányában is tetten érhető, ugyanis országosan itt a legmagasabb a mezőgazdaság aránya az összes foglalkoztatottakon belül, 12,5% szemben az 5,5%-os országos átlaggal. [5]

Ugyanakkor megjegyzendő, hogy a fejlett mezőgazdaságok alapanyag termelési oldalról "le vannak fojtva", azaz jóval több output, termék kibocsátására képesek a jelenleginél, tehát jelentős szabad termelési kapacitással rendelkeznek.

Az élelmiszeripar azonban korlátozottan tudja felvenni az alapanyagokat, jelenleg a kitörési pontnak az ipari felhasználást (biomassza energia, építőipar, gyógyszeripar) tartják in-

kább. Ez egy általános tendencia része - az ipar és szolgáltatások dinamikusabb növekedésre képesek, mint az agrárium, ezért minél fejlettebb gazdaságilag egy állam, a mezőgazdaság részaránya annál alacsonyabb, ugyanakkor több forrás áll az ágazati támogatások rendelkezésére.

A vállalkozások innovációs tevékenységének elősegítésére számos pályázat, támogatás érhető el. Ennek ellenére a hazai vállalkozások (KKV-k) közül az innovációs hajlam erősen szektorfüggő. Leginkább az információ technológiai, ipari, biotechnológia cégek, illetve kutatóintézetek valamint oktatási intézmények egyedül vagy konzorciumi formában pályáztak innovációs pályázatokra, és éltek az innovációs járulékok előnyeivel, pályázati forrásokkal (JED-LIK, INNOCSEK).

Az innovációk és azok elterjedése az adott ágazatban, technológiában versenyképességi előnyt jelent. Amennyiben az adott cég verseny piacon működik, fejlődésének, életben maradásának feltétele a gyors alkalmazkodóképesség és hatékonyságnövekedés, mely sok esetben valamilyen innovációt feltételez. [8]

Az agrárium jellegzetessége, hogy élő szervezetekkel, bizonytalan környezeti feltételek között, változó minőségű környezeti és termelési tényezők (föld, időjárás, fajta) mellett végzi tevékenységét. Egy adott termelési egység (vállalkozás) által termesztett vagy tenyésztett fajok, fajták száma, illetve ezek kombinációja sokféle lehet. A termelés hatékonysága, a termelőüzem mérete, piaci szerepe számos tényezőtől függ, emellett a piaci támogatások rendszere torzító hatású lehet, nem beszélve a gyorsan változó jogszabályi környezetről.

Az agrárcégek azonban bizonyos értelemben determináltak is a termelési tevékenységgel kapcsolatban. Tevékenység váltásnak, új fajták, technológiák bevezetésének

több akadálya is lehet. Hiába jövedelmezne jól

esetleg az őszi búza, de homokos, szikes, rossz talajokon nem lehet jövedelmezően termesztetni, egy istálló esetleg csak bizonyos állatfaj vagy technológia alkalmazására alkalmas. Fajták, tenyészetek közötti finom eltéréseket módszertannal, technológiával, szakmai tudással (humán erőforrás) kell és lehet hatékonyan követni.

A mezőgazdaság, különösen a 90-es évek elején jóval kisebb mértékben részesedett a beruházásokból, mint amennyivel hozzájárult a bruttó hozzáadott értékhez. Az országos átlaghoz képest az egyes régiókban az eltérés különböző, de általánosságban elmondható, hogy ebből a szempontból a mezőgazdasági jellegű régiók - köztük elsősorban a Dél-alföldi Régió -

jártak különösen rosszul.

A KSH 2008-as tanulmánya szerint 2006-ban az ily módon számított elmaradt beruházások értéke közelítette a 34 milliárd forintot - mintegy 129 millió eurót -, amelynek közel nyolctizede a három mezőgazdasági jellegű régió - Dél-Alföld, Észak-Alföld és Dél-Dunántúl - vesztesége. A tanulmány rámutat arra, hogy az évek során elmaradt fejlesztések következményeként a mezőgazdaság eszközállományának technikai színvonala nem javult lényegesen, ami hozzájárult az ágazat gazdasági súlyának csökkenéséhez. A használatban tartott elavult gépek, berendezések rontják az agrárium versenyképességét. [5]

Gabonahozamok alakulása	Hozam t/ha
Parlagos gazdálkodás	0,1-0,2
Úgaros gazdálkodás	0,4-0,6
Vetésforgó a századfordulón	1,0-1,5
Magyarország az 1970-es években	3-4
Élenjáró üzemek az 1970-es években	5-6
Élenjáró üzemek az 1990-es években	8-10

1. táblázat. Gabonahozamok alakulása [14]

A mezőgazdaság fejlődése során drámai mértékben nőttek meg a hozamok. A hozamok növekedésével együtt csökkent a hozaminogozás, kiszámíthatóbbá vált a termelés. Ennek ellenére a mezőgazdaságot -különösen a szabadföldi termelést- még mindig kockázatos, nehezen kiszámítható termelési környezet veszi körül.[14]

Magyarországon a gazdaságok többsége tőkehiány miatt önerőből nem tudja a versenyképes piaci termelés műszaki technológiai hátterét megteremtteni. Csak kevés olyan magyar tulajdonú vállalkozás van, amely képes lenne tevékenységét bővíteni, leginkább a tőkehiány, az elavult technológiák alkalmazása és a szerény innováció miatt.[6] Több más fontos szempont mellett tehát az alkalmazkodás képességének egyik feltétele az innováció. Nem lehet mereven elzárkózni bizonyos új technológiák bevezetésé-

től, amelyek nélkül elképzelhetetlen a korszerű és versenyképes mezőgazdaság[6].

A hazai agrárinnovációs háttér helyzete elentmondásos. Az elmúlt időben egyes kutatóintézetek megszűntek, vagy átalakultak. Például a fajtafenntartással és nemesítéssel foglalkozó makói Hagymakutató Állomás megszűntése után tevékenységét a Hortseed Kft. vette át, miután a fajtalicencet megvásárolta. A cég sikerét bizonyítja, hogy folyamatosan voltak képesek elegendő mennyiségű fémszáralt vetőmagot produkálni széles választékban.

A Szarvasi HAKI (Haltenyésztési Kutató Intézet) nem szűnt meg ugyan, de piacképes technológiáit, piaci viszonyok között üzemelteti, illetve cégek alakultak a felhalmozott innovációk piaci használatára. Halas fejlesztés, melyben részt vesznek konzorcium formában, új édesvízi fajok tenyésztésének megindítása

(barramundi vagy a vörös árnyékhal). Az említett halfajok édesvízben is nevelhetők, így komoly kitörési pontot jelentenek a hazai haltermelés számára.

A Szegedi Gabonakutató Kft. rendkívül sikeres, 30 növényfajt nemesít, főterméke a búza, kukorica, napraforgó. Rezisztenciagenetikai kutatásai nemzetközi rangúak. Új termékeket vezetett be a funkcionális élelmiszerek te-

rületén. Ugyanakkor a megszűnt állami és akadémiai kutató intézetek szerepét részben a tőkeerős mezőgazdasági szolgáltató – jellemzően multinacionális cégek- vették át, saját kutató potenciáljuk eredményei vetőmagban, fajtában, technológiában, gépekben jelennek meg a piacon, főleg a intenzív szántóföldi növénytermesztés, és iparosítható állattenyésztési ágazatokban.

Fontosabb innovációk melyek hatással voltak és lesznek a mezőgazdaságra. A felsorolt innovációk mind külsők, azaz kívülről érkeztek és természetesen a mezőgazdaságon kívül több szektor, ágazat is hasznosítja ezeket az eredményeket (szolgáltatások, turizmus, oktatás). Az említett innovációk két jelentős tényezőre gyakorolhatnak hatást amennyiben hasznosítják őket. Az egyik a termelés biztonságának növelése, a másik a termelés hatékonyságának növelése.

1. Az első a GPS technológia (lehetővé teszi a precíziós talajművelést, később a teljesen automatizált talajművelést is).
2. A második a biotechnológia elterjedése és használata amely az állattenyésztésben és növénytermesztésben hozott új eredményeket (takarmánygyártás, biogáz termelés, szennyező anyagok lebontása, állategészségügy stb.).
3. A harmadik az Internet, ami az információhoz való gyors hozzájutást, és információcserét kereskedelmet, oktatást forradalmasította (és még komplett folyamatirányításra, termelési célra is alkalmassá tehető).
4. A negyedik a műholdas időjárás előrejelzés biztonságának fejlettsége, amely segítségével előrejelezhető a csapadék, fagy, szél és ezáltal fel lehet készülni szélsőséges eseményekre. Különösen az időjárás előrejelzésének fejlődése fontos a környezeti feltételeknek kitett mezőgazdaság termelési biztonságának fokozásához.
5. Az ötödik helyre a mobiltelefonია került, ami a kommunikációt gyorsította fel. A mobilkommunikáció volt talán az egyik leggyorsabban terjedő innováció egyszerűségénél, hasznosságánál, és megfizethetőségénél fogva [10].

Egyéb várható áttörések, amelyek az agráriumot is érinthetik:

Tömegével találhatók információk az agráriumot érintő lehetséges újdonságokról, az élelmiszer termelés, technológia, vagy éppen a biomassza-termelés témakörében. A futurologusok sem egységesek annak tekintetében, milyen fejlődési irányok várhatóak, de alapvetően biztos, hogy az élelmiszerellátás stratégiai terület volt és marad.

Az ágazat nem maradhat ki az általános hatékonyságversenyből, új technológiák, fajok, módszerek átvételéből. Egyfelől a népesség nö-

vekedése és a természeti erőforrások fogyása elhasználása áll szemben a technológiai innovációkkal, és a hatékonyság-növekedéssel. Kérdés hogy a két hatás közül globálisan melyik lesz az erősebb, meghatározóbb. Ami biztos: a gazdaságilag iparilag, technológiailag fejlettebb, tőkeerősebb gazdaságok nagyobb eséllyel rendelkeznek ennek a problémának a megoldására mint a technológia fejlesztéseket elhanyagolók.

Néhány példa az alap és alkalmazott kutatások területéről:

- Mesterséges „hús” (szövettenyésztés) kutatása -Hollandia (Eindhoven), USA[12].
- Alga alapú olaj, alkohol, fehérje előállítás -USA,[13].
- Robottechnológiák a kézimunka igényes ágazatokban (Japán).
- GPS alapú távvezérelt talajművelés, – jelenleg kísérlet alatt van Nyugat-Európában.
- Talaj nélküli technológiák. ¹
- Tengeri és édesvízi aquakultúrák (halak és alacsonyabb rendű élőlények) terjedése.
- További fajták, fajok termelésbe vonása (bivajtök, tátorján, energianövények).
- Új területek termesztésbe vonása (arid területek, sivatagi területek).
- Ipari automatizálás fokozatos térnyerése egyes ágazatokban (hatékonyság).

A technológiaváltás és fejlesztések fontosabb feltételei:

1. Legyen fizetőképés kereslet a termékek iránt
2. Legyen igény, szándék a fejlesztésre²
3. Legyen tőke a fejlesztéshez
4. Legyen szellemi háttér és potenciál a fejlesztések elvégzéséhez
5. Legyen képzett munkaerő

Technológia fejlesztéseknek magas a beruházási igénye, tőkeigénye, és a háttérpar szerepe is meghatározó. A nagyobb fejlesztéseket leginkább a nagyobb cégek engedhetik meg.

Emellett a fejlesztés folyamatos innovációt is igényel a gyorsuló technológiaváltás miatt.[15] A munkaerőre gyakorolt hatás sem

elhanyagolható: A fejlesztések általában a munkaerő minőségére érzékenyek (8 osztály nem elég). A képzett munkaerőigény mellett a fejlesztések egyfelől munkaerő felesleget okozhatnak, másrészt munkaerőigényt is generálnak, ám főleg képzett munkaerőt a szerviz, a marketing és egyéb szolgáltatások területén.

2. Összefoglaló

A tanulmányt megalapozó adatokat a 2009-ben felvett 265 kérdőív mint primer adathalmaz adja mely felmérés az agrár vállalkozások innovációs potenciálját, attitűdjeit volt hivatott elemezni. A kérdőíves felméréseket mélyinterjúkkal egészítettük ki. A kutatással lekérdezett cégek, vállalkozások a Dél-Alföldi régióban tevékenykednek, összesen 160 ezer hektár terüle-

tet fedtek le, és kb. 5700 foglalkoztatottal rendelkeztek.

A lekérdezett minta nem reprezentatív, a társas vállalkozások, illetve a nagyobb cégek szándékosan túlreprezentáltak voltak azért, mert innovációs tevékenységet leginkább a nagyobb cégek képesek végezni. Természetesen nem hagytuk ki az adatfelvételtől a kisebb vál-

¹Több hazai cégnél (pl. Floratom Kft., Árpád Agrár Rt.) már évek óta működik.

²A felmérés azt mutatja, hogy fejlesztési szándék alapvetően megvan a vállalkozások között

lalkozásokat sem, hiszen általános attitűdjük (mennyire fogadókészek, nyitottak vagy éppen elzárkózóak) nagyon fontos ágazati piaci szem-

pontból.

3 Summary

The study based on primary data came from questionnaire survey and in-depth interviews which were carried out in 2009 within agricultural enterprises operate in the South Great Plain Region. Processing the primary set of data with the help of interviews provided valuable information about innovation potential of enterprises and their attitudes.

The queried enterprises have about 160 thousand hectares of area covered by them and

approx. 5700 employees. The collected sample was not representative, the larger enterprises (corporations, co-operatives) are over-represented because mainly they can pursue innovation activity. Of course we do not left out the smaller enterprises (private farmers) because their general attitudes (e.g. how receptive and open they are) are very important in connection with their effective and efficient operation.

4. Célkitűzés

A kutatás célja annak megállapítása, milyen külső és belső tényezők a fontosak a hazai (különösen a dél-alföldi) agrárvállalkozások innovációkkal, újításokkal, fejlesztésekkel kapcsolatos attitűdjeinek befolyásolásához. Mely tényezők akadályozzák vagy segítik az innovatív tevékenységeket azok bevezetését, előállítását, használatát, milyen erős az innovációs hajlandóság. Van-e fogadókészség külső innovációk befogadására, van-e saját innovációs aktivitás és az hogyan terjed.

A különböző tényezőket csoportosítani kívánjuk belső illetve külső, segítő illetve gátló tényezőkre. Valószínűleg egyetlen tényező önmagában nem befolyásolhatja az innovációval kapcsolatos hozzáállást, hacsak minden tevékenységet egyetlen cél érdekében kívánunk értelmezni és vizsgálni, ez pedig a piacon való minél hatékonyabb és tartósabb megmaradás, esetleg bővülés.

Az innováció fogalmát az agráriumban kissé kibővítve is értelmezhetjük. A rendkívül sok tényező megléte, a termékszerkezet váltás korlátai miatt az adott termelési technológia finomhangolása is sok esetben innovatív tevékenység (pl. egy új metszési módszer, az egyes fajták

közötti eltérések figyelembevétele agrotechnikai módosítások, vagy éppen új fajták termelésbe vonása: bodza, homoktövis, amarant, energianövényekre való áttérés, fajtaváltás). Ebből a szempontból az agrárium rendkívül innovatívnak tekinthető, mert az adott korlátozott körülményekhez való minél jobb alkalmazkodás jellemzi.

A kutatási kérdőív és módszertan igen terjedelmes és sokrétű lett éppen a vizsgált ágazat változatossága miatt. Ezzel együtt sem állítható, hogy teljes egészében általános szabályokat sikerült vegytisztán elkülöníteni és definiálni, de a lényegesebb kérdésekre talán választ kaphatunk.

A kapott adatbázis a jelenleginél jóval finomabb és részletesebb elemzésekre is lehetőséget ad, de a túlzott elaprózás nem célja a jelenlegi munkának. A különböző tényezőket egymással összefüggésben, esetleg több célcsoport meg-

tározása után szintén el fogjuk végezni, de ez már nem az ágazatot, hanem kisebb alcsoportokat jellemezhet.

Az innováció mérése iránti nagyfokú érdeklődés oka az innováció hatása a vállalkozások, iparágak, szektorok és az egész nemzetgazdaság teljesítményére. Ebből kifolyólag az innováció sikerének feltételeivel kapcsolatos információk nagy jelentőséggel bírnak az innováció folyamatának megértésében, illetve a legmegfelelőbb innováció-politika kialakításában. Kutatásunk-

kal e folyamatokhoz kívánunk hozzájárulni.

Mind az 5 Schumpeteri innovációs alapesetre lehet példát sorolni, amely a közelmúltban az agráriumban ment végbe a Dél-Alföldön, illetve Magyarországon. A példák természetesen a teljesség igénye nélkül lettek kiválasztva, és az innovációk többsége kiterjedt a termékfeldolgozásra is, mert az innováció sokszor nem a termelőnél hanem a feldolgozásban jelenik meg. pl. élelmiszeripar, energetikai felhasználás, csomagolás, választékbővítés.

Az innováció alapesetei:

1. Új termék létrehozása olyan, amelyet a fogyasztók még nem ismernek, vagy új minőségű termék létrehozása; *(pl. termesztett bodza, homoktövis és termékei, amarant és termékei, strucc, emu, tönkölybúza és termékei, afrikai harcsa és egyéb intenzív halfajok tenyésztése, Hungarikum fajok, energianövények termesztése).*
2. Új termelési eljárás bevezetése, ami nem feltétlenül valamilyen új tudományos felfedezésen alapul, hanem a termék új típusú kereskedelmi kezelése is lehet; *(pl. ökológia termesztésbe vont fajok, biotermesztésben s vegyszermentesen termesztett, fajták, komplett rendszerek, a talaj-nélküli üvegházi növénytermesztés, de idetartozik például meglévő termék újfajta felhasználása amire az olajrepce és a napraforgó lehet példa a biodízel kapcsán, hasonló projekt a Bács Kiskun megyei Homokhátsági célprogram amely a kiszáradó területeken próbál jövedelmezően termesztendő fajokat és fajtákat elterjeszteni).*
3. Új piacokra történő nyitás, olyan piacok, ahol a vállalat előtte még nem tevékenykedett, vagy az új piac teremtése is ide tartozik; ehhez járulhat természetesen a marketinginnováció is, mint kibővített innovációs értelmezés. *(pl. mangalica hús és félsertés Spanyolországba, Japánba történő exportja, Hungarikumtermékek hazai piacra történő újra bevezetése, zömében exportra kerülő homoki spárga hazai piacokra való elhelyezése stb.).*
4. Új nyersanyagforrások, félkész-termékek forrásainak feltárása, függetlenül attól, hogy teljesen újak vagy már előzetesen léteztek, csak a vállalat nem használta fel őket; *(pl. olajrepce, napraforgó energetikai felhasználása, energiafű, energiafűz, olasz nád, pellet és biobrikett alapanyagok, biomassa termelés).*
5. Új (ipari) szervezet létrehozása, ami lehet monopóliumhelyzet létrehozása, de ide tartozik a franchise is. *(Pl. TÉSZ-ek, BÉSZ-ek egyéb szövetkezések létrehozása).*

5. Anyag és módszer

5.1. A kérdőív kérdéscsoportjai³

A kérdőív 8 kérdéscsoportból állt. Leggyakrabban skálázós típusú válaszokat lehetett adni, melyben a lehetséges válaszok 0=egyáltalán nem, 5= Teljes mértékben.

- **1 kérdéscsoport:** A gazdaságok jellemző alapadatai (cégforma, cégvezetői adatok, képzettség, nyelvtudás, terület, termékkör, árbevételi adatok stb.).
- **2. kérdéscsoport:** Miből tájékozódnak a termelők, és milyen gyakran? A különböző információforrások használatának fontossága (F), és gyakorisága (GY). (0-5 között pontozva).
- **3. kérdéscsoport:** Termeléshez tevékenységhez szükséges tényezők, kapacitások megléte és ezek időbeli változása (Igen/Nem típusú kérdések) múltira, jelenre és a jövőre vonatkozva.
- **4. kérdéscsoport:** Hogyan ítéli meg saját gazdaságát (0-5 között pontozva). Hatékonyságra, jövőképre, önképre vonatkozó kérdések.
- **5. kérdéscsoport:** Mely tényezőket tartja fontosnak a cég versenyképességi szempontból (külső és belső tényezők 0-5 között pontozva).
- **6. kérdéscsoport:** Milyen feltételek mellett fejlesztene a cég (külső és belső feltételek megléte 0-5 között értékelve).
- **7. kérdéscsoport:** A technológiai fejlesztés akadályai. Az felsorolt külső és belső tényezők milyen mértékben akadályozzák a fejlesztéseit (0-5 között értékelve).
- **8. kérdéscsoport:** Megvalósított és tervezett tevékenységek. A gazdálkodással kapcsolatos fontosabb tevékenységeket soroltunk fel, melyekre négy lehetséges választ lehetett adni a felsorolt kérdésekre (Nem tervezem, Megtörtént, Folyamatban van, Tervezem)⁴.

5.2. Adatfelvétel:

A primer adatokat a Mellékletben megtalálható papír alapú kérdőívvel végeztük, személyes megkereséssel. A kérdőíves adatgyűjtést mélyinterjúk egészítették ki. Desk-research adatgyűjtést is végeztünk, meglévő adatok beszerzésére a KSH, internetes kiadványok, interneten elérhető adatok kigyűjtésével.

A meglévő potenciális 60.000 adatelemből voltak nem releváns részek. A válaszadó például azért nem válaszolt állattenyésztési jellegű kérdésre, mert nem foglalkozik állattenyésztéssel, ezért nincs az adott tevékenységből származó eredménye és adata, tehát nem releváns

számra a kérdés. A „Nem releváns” adathiány esetében (pl. a legfontosabb növényre vonatkozó adat a csak állattenyésztéssel foglalkozó cégnél üres volt) ugyanúgy a N/A=„Nincs adat” jelölést használtuk a NR=„Not relevant” helyett.

A meg nem válaszolt kérdéseket a N/A (nincs adat) jellel jelöltük meg, illetve, ahol más adatokból a hiányzó adat pótolható volt (származtatott adat) akkor becsült adatot használtunk, de ezt a feldolgozás során külön megjelöltük. A kérdőívekben a hibásan kitöltött adatokat nem vettük figyelembe, illetve, ha a hiba

³Az ábrák és táblázatok esetében a két számjegy első száma a kérdéscsoportot, a második pedig az adott kérdéscsoporton belüli kérdés sorszámát jelöli.

⁴Ebben a kérdéscsoportban gyakran több választ is megadtak a válaszadók egy kérdésre. Pl. „Nem tervezem” és „Folyamatban van”. Ezért a kettős válaszokat nem dolgoztuk fel minden esetben.

oka kideríthető és egyértelmű volt (pl. Ft használata e Ft helyett, vagy egyéb elírások) akkor javítottuk. A feltett kérdések egy része szektorspecifikus (agrár, és mezőgazdasági jellegű), más része szektorsemleges volt, tehát az agrár-

riumban tevékenykedő kereskedelmi vagy szolgáltatató cégek is kitölthették, bár a szektorok, ágazatok összehasonlító elemzése nem volt része a pályázatnak. Ez a későbbi feldolgozások része lesz.

5.3. Az adatfeldolgozás:

Az adatok elsődleges feldolgozását EXCEL, OpenOffice, valamint SPSS programmal végeztük. Az adatok feldolgozása során általában a válaszok átlagértékeit és szórását vettük figyelembe a teljes mintára, részmintákra, illetve kérdéscsoportonkénti kereszt táblákat szignifikanciákat, összefüggéseket vizsgáltunk.

Az elemzéseket árbevétel, gazdasági forma alapján kereszt táblával, függetlenségvizsgálatokkal, Welch-próbával egészítettük ki.

A válaszadókat cégforma alapján (Östermelő, Egyéni vállalkozó és Családi gazdaság = "Családi típusú" és a Kft. Rt. szövetkezet = "Piaci típusú") csoportokra osztottuk. Egy másik csoportosítás az árbevétel alapján történt, ahol külön elemeztük a 200 M Ft/év alatti és e fölötti árbevételű vállalkozásokat. Tekintve, hogy kevés cég adott meg árbevételadatokat, a

későbbiekben meghatároztuk a cégek árbevételét SFH alapján is. Ebben az esetben a területi adatokból, munkaerő létszámból, illetve a megadott növénykultúrákból tudunk következtetéseket levonni.

Az elsődleges eredményeket táblázatokban és grafikonon jelenítettük meg, vizsgáltuk az adott kérdésre adott válaszok %-os összetételét, gyakoriságát, a legvalószínűbb válaszokat, a válaszok értékének átlagát, szórását (a válasz egyöntetűségét, kompaktságát).

Természetesen nem minden kérdés-válasz magyarázata került leírásra, csak az innovációs attitűddel kapcsolatos kiugró vagy figyelemre méltó, esetleg ellentmondásos eredmények. A jelen tanulmány összefoglaló jellegű, nem célja az elkészült több száz táblázat és összefüggés részletes magyarázata és leírása.

6. Eredmények

Az innováció bizonyos értelemben sajátja a magyar (és minden) mezőgazdaságnak, hiszen folyamatosan változó és bizonytalan környezeti feltételek között ez elengedhetetlen. A magyar mezőgazdaság mindig is innovatív volt, nem olyan értelemben, hogy az innovációból szabadalmak, dokumentált eljárások származnak volna elsősorban, hanem a megfigyelésen és a saját - alacsony tőkeigényű- megfigyelések, termelési finomhangolásokon - keresztül.

Számos innováció és újítás nem kutatóintézetekből, hanem helyi termelőktől ered. Legtöbbször meglévő technológiák helyi adaptálása történik (pl. helyi építésű kis teherszállítók, a csettegők, traktorra szerelt futószalag a dinnyebetakarításban, új fajták, különböző hibridek és keresztezések melyeket próba szerencse alapján végeznek el). Sok esetben apróbb technikai módosítások történnek, melyek egy adott szűkebb termelői körben terjednek csak el.

Az OSLO kézikönyv 3. kiadása tovább bővítette az innováció fogalmát, környezeti feltételeit, kapcsolatát a K+F projektekkel. A kézikönyv „A” melléklete számos innovációt sorol fel, a GPS technológiától kezdve a funkcionális élelmiszerek bevezetéséig, az Internet kibővített használatától a környezetbarát csomagolásig. Jelen munkában nem az innovációkat, ötleteket gyűjtöttük össze (néhány példát persze felsoroltunk a megfelelő helyen), hanem az innováció fogadóképességének, innovációs tevékenység jeleit kerestük agrárcégek között.

Innovatív jellegű szerintünk a cég amely folyamatosan keresi a lehetőségeket, hogy a adott környezeti, gazdasági feltételek mellett minél gazdaságosabban tudjon tevékenykedni és folyamatosan beruházásokat végez, képezi a munkatársakat, egyre fejlettebb gépeket, technikákat szerez be vagy fejleszt ki. Ez a cég folyamatosan információkat gyűjt és feldolgoz, keresi a lehetőségeket, összehasonlítja, mér, kalkulál, számol, elemez.

7. Legfontosabb megállapítások

7.1. A gazdaságok jellemző alapadatai (1. Kérdéscsoport)

Az első kérdéscsoport csak az alapadatokra vonatkozott. A vizsgált agrárcégek jellemző, hogy a gazdasági vezetőik átlagéletkora 50 év körüli, a nyelvismeret szintje nagyon alacsony, agrárszakmai végzettsége) (közép vagy felsőfokú) a cégvezetők 60%-ának van.

A társas vállalkozások aránya a mintában 45%, a többi egyéni vállalkozó, családi gazdaság, őstermelő. A vizsgált cégek összesen mintegy 131 ezer ha-on gazdálkodnak, és kb. 5700

főt alkalmaznak fő és részmunkaidőben.

Árbevételre vonatkozó adat kevés érkezett, ez csak kalkulálni tudtuk, de megjegyzendő, hogy ebben a szektorban (különösen a nem társas vállalkozások esetében) magas a nem hivatalos értékesítés aránya (*méz, gyümölcs, zöldség, stb.*) tehát pontos hiteles árbevételi adatokat nem lehet kinyerni, csak közvetett módszerrel.

Megye	kérdőív (db)
Csongrád megye	88
Békés megye	112
Bács-kiskun megye	57
N/A	6
Pest megye*	2
Összesen	265

Cégtípusok	darab	%
Egyéni vállalkozás	47	17,7
Családi vállalkozás	26	9,8
Őstermelő	62	23,4
Gazd társaság	119	44,9
N/A	11	4,2
Összesen	265	100

2. táblázat. A kérdőívek megyei és cégformák közötti megoszlása (n=265)

A felmérés célja nem az agrár-vállalkozások vezetőinek reprezentatív vizsgálata, hanem innovációs aktivitása, ezért az első fejezetben szereplő adatok nem az ágazatot hanem csak a vizsgált mintát jellemzik.

A legtöbb kérdőív Békés megyéből, a legkevesebb Bács-Kiskun megyéből érkezett. Alapvetően a kérdőívek kitöltöttségi foka 65-75% volt, ami elsősorban azzal a már említett ténnyel magyarázható, hogy számos kérdésre az adott vállalkozásnak nem volt adata (pl. kertészeti cég nem adhatott választ állattenyésztési kérdésekre).⁵

A másik típusú adathiány, amit a válaszadó nem akart megadni. Ez jellemzően az árbevételhez kapcsolódó adat amelynél a válaszhiány igen jelentős volt (70%).

A tevékenységek alapján (*állattenyésztés, növénytermesztés*) nem csoportosítottuk, de

felmértük a fontosabb ágazatokat. Sajnos ebben a részben is sok volt a hiányzó illetve kétértelmű adat, ezért az ágazatok figyelembe vétele későbbi elemzés része lesz.

A válaszadók kb. 56%-a szakirányú közép, vagy felsőfokú agrárvégzettséggel rendelkezik.

⁵Kettő kérdőív Pest megyéből érkezett, Ceglédre, és Ceglédbercelre, de ez a terület, gazdaság földrajzilag elfogadható, ezért az adatokat feldolgoztuk.

Szakképzettség	fő	%
1. alapfokú	22	8,3
2. középfokú	40	15,1
3. szakirányú középfokú	61	23,0
4. felsőfokú (diploma)	37	14,0
5. szakirányú felsőfokú (diploma)	97	36,6
N/A -nincs adat	8	3,0
Összesen	256	100

Nyelvtudás	db	%
nincs	105	39,6
N/A – nincs adat	98	37,0
angol	20	7,5
angol-német	8	3,0
német	13	4,9
Egyéb	21	7,9
Összesen	265	100

3. táblázat. Szakképzettség és nyelvismeret a válaszadók között

Ez mindenképp pozitívnak tekinthető, de meg kell jegyezni, hogy a lekérdezés során a társaságokat (*Kft., Rt., szövetkezetek*) szándékosan túlreprezentáltuk, mert a vizsgálat tárgya „innováció” inkább a nagyobb cégek között vizsgálható.

Megjegyzendő, hogy a vezetők átlagéletkora 50 ± 10 év, tehát a vezetői nemzedékváltás hamarosan elkezdődik. A szakképzettség megéléte különösen a tervezési folyamatokban játszik szerepet. Részletesebb vizsgálatok kimutatták, hogy a szakképesítéssel rendelkezők általában reálisabban ítélik meg a lehetőségeiket.

A nyelvtudási szint nem ad okot optimizmusra, hiszen a világban zajló friss mezőgazdasági és tudományos eredmények először idegen

nyelven, leginkább angolul) érhetők el.⁶ A fejlett technológiájú mezőgazdaságok (USA, Németország) számos agrár, kutatóintézeti és oktatási honlappal segítik a saját gazdálkodóikat, és informálnak a legfrissebb technológia eredményekről. A nyelvi ismeretek hiánya tehát erősen korlátozó faktor lehet a hazai agrárvállalkozók számára.

A nyelvtudás hiányának másik következménye, hogy pl. a „Külföldi tanulmányutak” jelentősége az információszerzésben igen alacsonyan van pontozva a 2 kérdéscsoport kérdéseiben, holott ötletekhez, kapcsolatokhoz elsősorban a fejlettebb mezőgazdasággal rendelkező országokban lehet hozzájutni.

7.2. Információforrások használata (2. kérdéscsoport)

Ebben a kérdéscsoportban előre felsorolt információforrások fontosságát, és használatának gyakoriságát lehetett pontozni 0=„egyáltalán nem fontos, nem gyakran használt”, és 5= „nagyon fontos, nagyon gyakran használt” minősítéssel.

Az eredmények szerint a legfontosabb információforrás általában a saját megfigyelés, saját kísérlet. Ráadásul ez jóval meghatározóbb a családi típusú vállalkozások esetében. Hasonlóképp fontos információforrás a szakmai TV műsor is ebben a körben, tehát a családi típusú, kisebb vállalkozások a szakmai TV műsorokkal jól megközelíthetők mert magas a nézettség és az elfogadottság.

Emellett a gazdálkodók hiteles információ-

forrásként tekintenek és jobban hallgatnak a falugazdászokra, szakértőkre, mint a társas vállalkozások. A szakkönyvek használata mindkét csoportban magasan pontozott, fontosak és szükségesek tartják. Ez kiemelendő és fontos, mert jelzi, hogy a termelők alapvetően követik az ágazati technikát, használják a szakirodalmat.

Közepesen fontosnak tartják a termelők a kutatóintézeteket, egyetemeket mint információforrást. Itt valószínűleg az eltérő igényekben lehet ellentmondás, hiszen a termelők közvetlen gyakorlati megoldásokat igényelnének, az egyetemek, kutatóintézetek sokszor csak elméleti megoldásokat adnak (*illetve a termelők nem tudják megfizetni a kutatási kapacitásukat, az*

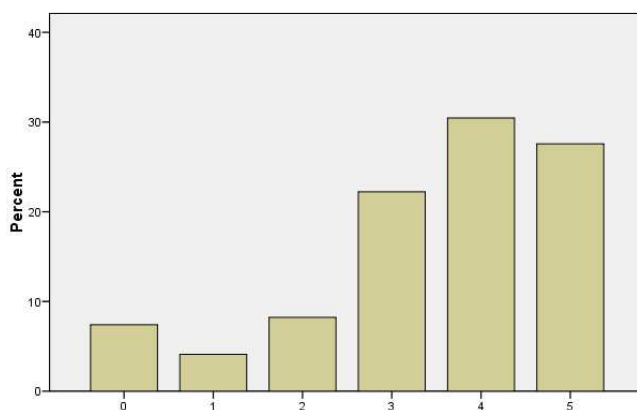
⁶Bátran feltételezhetjük, hogy a 3. táblázatban a 37% n/a=Nincs adat esetében a nyelvismeret szintén nincs meg

intézetek pedig sokszor nem a gyakorlati problémák megoldására pályáznak).

Örvendetes azonban az internet jelentősége, a hozzáférés ma már gyakorlatilag teljes, 80%-

os. Ez jelentős javulás a 90-es évekhez képest, és igen jelentős üzleti potenciált jelenthet a gazdálkodók számára.

2.4 Tanfolyamok, képzések -F

1. ábra. Tanfolyamok képzések fontossága

A termelő szervezetek gyakorlatban használható, kiszámítható biztonságos technológiákat, módszereket igényelnek, a Kutató intézetek, egyetemek ezt nem mindig tudják nyújtani.

Az információforrásokat használati gyakoriság alapján vizsgálva azonban nagyobb az eltérés. Társas vállalkozások gyakrabban vesznek igénybe külföldi tanulmányutakat, tanfolyamokat, nagyobb a súlya az üzleti partnerek véleményének, és kisebb a súlya a falugazdászoknak, és a médiának. Minden szinten meghatározó azonban a vevők, vásárlók véleménye és a saját kísérletek végzése.

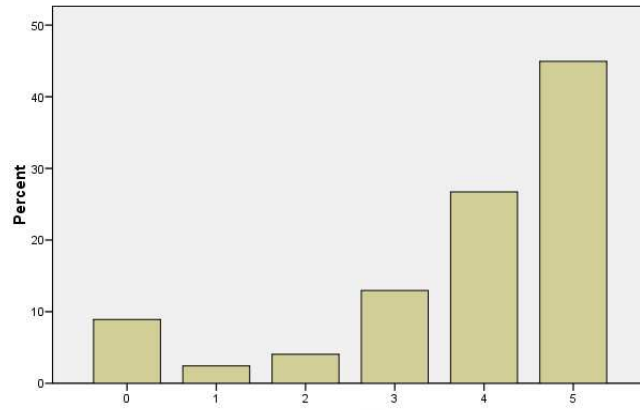
Nagyon fontos és gyakran használt „információforrás” a 2.5 kérdésre adott „Saját kísérlet vagy megfigyelés” adata. Ez alapvető jellemzője az agráriumnak, hiszen az ágazat folyamatosan keresi a hatékonyabb, jövedelmezőbb, olcsóbb megoldásokat, és a válaszadók 60%-a gyakorinak (4 pont) illetve nagyon gyakorinak (5 pont) nevezi meg a saját kísérletet.

A saját kísérlet alatt természetesen nem azt kell érteni, hogy a termelők laboratóriumi

szintű tudományos jellegű, és tudományos kutatómunkát végeznek, de ez nem is baj. Ez sokszor egyfajta „próba szerencse” módszer, kétségtelenül olcsó, hatékony és pontosan arra a kérdésre ad -nem tudományos- választ, ami a termelőt érdekli. A 2.5 kérdésre adott magas pontszám jelzi, hogy megoldandó kérdés van bőven, érdemes lehet a Kutatóintézeteket kutatóműhelyeket ebbe bevonni.⁷

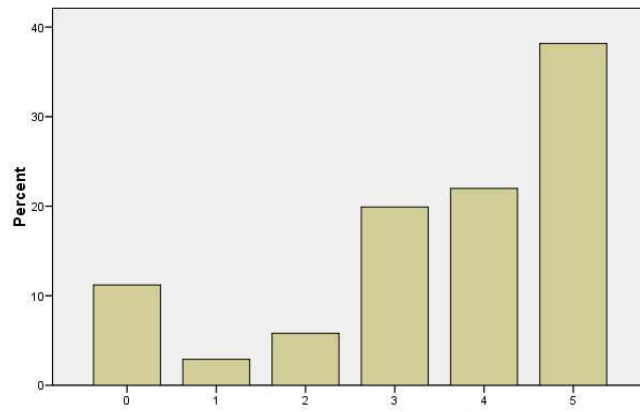
⁷ Termelői-kutatói találkozók megszervezése jó és hasznosítható eredményekkel járó kutatási ötleteket adhat.

2.5 Saját kísérlet, megfigyelés -F

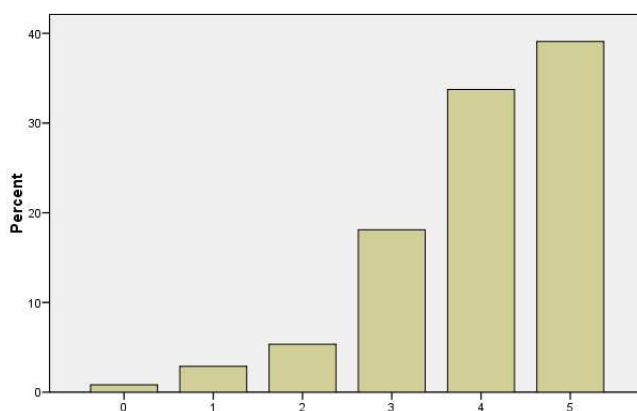
2. ábra. Saját kísérlet és megfigyelés fontossága

2.5 Saját kísérlet, megfigyelés -GY

3. ábra. Saját kísérlet és megfigyelés gyakorisága

2.8 Szakkönyvek kiadványok -F

4. ábra. Szakkönyvek és kiadványok fontossága

Árbevétel szerint vizsgálva már kevés eltérést tapasztalunk az információforrások használatának módjában, eltérés inkább a gyakoriságában van. A 200 M Ft/év árbevétel feletti cégek közül jóval gyakrabban utaznak külföldre, vesznek részt képzéseken, és itt nagyobb az internet szerepe is. A kisebb árbevételű cégek viszont a szakmai műsorokból és a falugaz-

dászoktól tájékozódnak gyakrabban. A szakkönyvek szerepe mindkét csoportban azonos, egyformán magasra értékelik a szerepét.

Összességében megállapítható, hogy a legfontosabb információforrásként a válaszadók a "Saját kutatást" (41,9%), a "Vásárlói visszajelzést" (41,1%), és a "Szakmai könyvek és kiadványokat" (35,8%) jelöli meg.

Természetesen ez inkább azon ágazatokra lehet a jellemző, amelyek technológiailag még nem kiforrottak, illetve sok paraméteren lehet változtatni (pl. kertészet).

A nyomtatott információ források közül messze a leggyakrabban a szakkönyveket veszik igénybe. Szerencsére a hazai ellátás (pl. a *Mezőgazdasági Kiadó kínálata*) igen bőséges, és az eredmények szerint igen sikeres lehet. Egyben ez azt is mutatja, hogy az agráriumban tevékenykedők munkájukhoz igen szívesen használják a szakmai kiadványokat, azok presztízse magas.

Emellett a szakmai folyóiratok (magazin, gazdasági lapok) is magas presztízűek, ráadásul a választék itt is elég bőséges.

A legkevésbé fontosnak, hasznosnak tartják a "2.1 Külföldi tanulmányutakat" (30,2%) és a "2.3 Egyetemek és tudományos intézményeket" a válaszadók. Az okok közé tartozhat, hogy a termelői vonalat elsősorban a gyakorlati hasznosság érdekli, míg az Egyetemek, Intézetek többnyire elméleti eredményeket adnak.

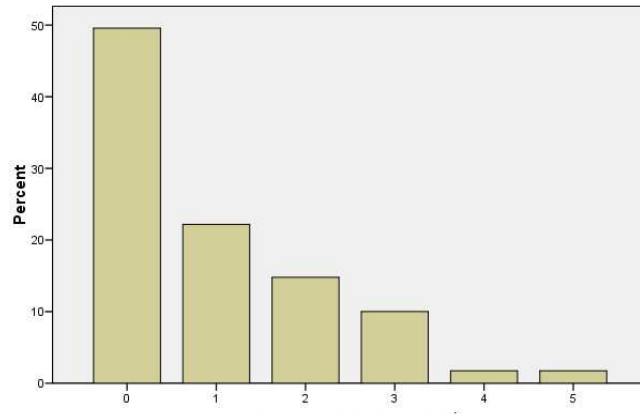
A külföldi tanulmányutakra visszatérve, a nyelvismeret hiányosságán kívül az is lehet az alacsonyra értékelés oka, hogy termelők ritkán vagy egyáltalán nem tudnak kijutni szervezett formában külföldi cégekhez, ez a lehetőség csak egy szűkebb réteget érint.

Teljesen ellentmondó a 2.1 kérdésre adott válasz. A válaszadók a külföldi tanulmányutakat egyáltalán nem tartják fontosnak, de fontosabbnak tartják, mint amennyire gyakran részt

vesznek bennük. Gyakorlatilag azonban a válaszadók fele (50%) szerint egyáltalán nem gyakori és nem is fontos ez a lehetőség számukra.

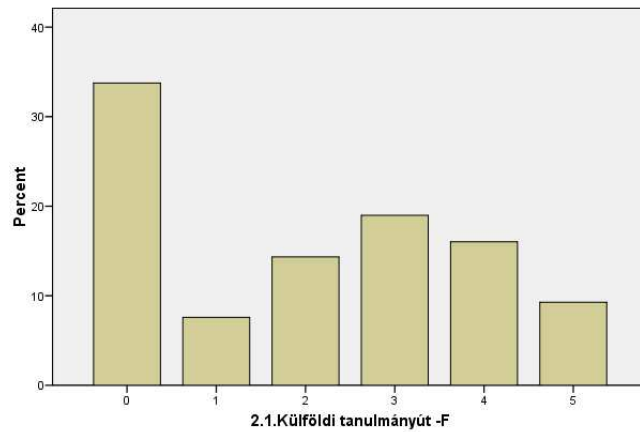
Összességében megállapítható, hogy a ter-

2.1 Külföldi tanulmányút -GY

5. ábra. Külföldi tanulmányutak gyakorisága

2.1.Külföldi tanulmányút -F

6. ábra. Külföldi tanulmányutak fontossága

melők elsősorban a gyakorlatban gyorsan felhasználható praktikus, friss ismereteket keresik, nem pedig a bonyolult, nehezen megvalósítható tevékenységeket. Fontos a bizalom, és a

személyes kapcsolat, és a hitelesség az információval kapcsolatosan (Falugazdász, Más gazdálkodók).

7.3. Termeléshez szükséges tényezők megléte és ezek időbeli változása (3. kérdéscsoport)

Ebben a kérdéscsoportban (Igen/Nem) típusú kérdéseket tettünk fel, nem pedig skálázós kérdéseket. A meglévő kapacitások, és technológiák vizsgálata kimutatta, hogy a cégek kb. 45-50%-a bír középtávú, és kb. 50-55%-a beruházási tervekkel. Ez rendkívül pozitív is lehet amennyiben az üzleti terv készítése a normál üzletmenet része. Valószínű azonban, hogy gyakran a támogatásokhoz pályázatokhoz készülnek üzleti tervek, amelyek nem biztos hogy teljes egészében a gazdálkodók, inkább a támogatók elvárásait tükrözik.

Az innovációs jellegű tevékenységek aránya

alacsony, de javuló tendenciát mutat (szabadalmak, újítások aránya). A beruházási hitelek aránya pedig egy egészséges kockázatvállalást is feltételez.

Ha a "Családi" és a "Piaci" jelleget vesszük figyelembe az árbevétel helyett, nem szignifikánsan ugyan, de a kisebb cégek vallják "innovatívabbnak" magukat. Tőkeerő, géppark, tőkejellegű egyéb kapacitások tekintetében a társas vállalkozások állnak jobban. Hasonlóképpen a nagyobb cégeknek vannak értékesítési szerződéseik (100%), ebben a tekintetben a "Családi" cégek hátrányban vannak.

Kapacitások megléte és aránya	Jelen		Jövő	
	igen	nem	igen	nem
3.1. Középtávú üzleti tervvel	44,50%	47,90%	51,70%	31,70%
3.2. Fejlesztési, beruházási tervvel	50,60%	38,10%	56,60%	26,40%
3.3. Rövid lejáratú bankhitellel	44,20%	47,50%	39,60%	41,10%
3.4. Beruházási hitellel	47,20%	43,40%	44,50%	35,50%
3.5. Internetes honlappal	20,80%	69,10%	30,60%	50,90%
3.6. Internet hozzáféréssel	81,10%	12,10%	70,90%	8,30%
3.7. Szabadalom, know-how	2,60%	85,30%	6,00%	72,80%
3.8. Újítással, innovációval	10,60%	77,70%	15,80%	63,40%
3.9. Új saját fajtával	3,40%	86,40%	5,70%	72,80%
3.10. Kereskedelmi egységgel	8,70%	82,60%	12,50%	66,80%
3.11. Tárolókapacitással	69,10%	23,80%	67,90%	14,30%
3.12. Szállítási kapacitással	60,80%	31,30%	57,00%	23,00%
3.13. Értékesítési szerződésekkel	77,40%	15,80%	70,20%	10,90%
3.14. Teljes gépparkkal	54,30%	33,60%	56,20%	21,10%

4. táblázat. Kapacitások megléte vagy hiánya%-ban

Saját fajta, innováció, újítás (ha ilyen formában kérdezzük) nem jellemző általában a szektorra, de aránya növekvő. Tárolókapacitás megléte, épületek aránya magas, de ezek jelle-

gét, összetételét, minőségét, korszerűségét nem pontosítottuk.

Kereskedelmi szerződésekkel -melyek a biztonságos termeléshez és értékesítéshez

szükségesek- a válaszadók több mint 85%-a rendelkezik. A jövőbeni tervek a géppark bővítésének szándékára utalnak. Vizsgálva az árbevétel szerinti eltéréseket, szinte minden kapacitás meglétében a nagyobb cégek vezetnek.⁸

Különösen nagy az eltérés az üzleti tervezés folyamán a nagyobb cégek javára, tárolókapacitások, és értékesítési szerződések, géppark tekintetében. Érdekes, hogy az innováció jellegű kérdésekben (saját fajta, szabadalom, innováció) nincs szignifikáns eltérés a 200 MFt/év alatti és feletti cégek esetében, azaz a kisebb cégek legalább annyira innovatívak, mint a nagyobbak.

A beruházások egyben technológia fejlesztést is takarnak, valószínűleg gép és ingatlanberuházások történetek jellemzően támogatásokból. Az internet hozzáférés ma már nem probléma (a múltban komoly versenyhátrányként tartották számon), de saját honlappal (aktív internethasználat) még kevés agrárvállalkozó rendelkezik. Ez komoly elmaradás az ipari és a szolgáltató szektorhoz képest, ahol legalább egy statikus honlapja a legtöbb cégnek van. Magyarozatként talán megfelel, hogy a honlapokat általában marketingcélokra használják a cégek, a kisebb termelők többsége alapanyagokat termel, és meglévő kapcsolatainak értékesít, nincs gazdasági előnye a honlap megvalósításának.

7.4. Milyen technológia színvonal jellemzi? (4 kérdéscsoport)

A 4. kérdéscsoportban a cégek önmagukról alkotott véleményére voltunk kíváncsiak. Szintén 0 ponttól 5 pontig lehetett jellemezni a gazdaság jellemzőit és egyben a gazdaságot. A válaszok aránya, megoszlása egyben függhet a cégformától, és a vezető szakképzettségétől, ezért táblázatos formában foglaltuk össze ezeket az adatokat.

A válaszok alapján alapvetően 3 fő csoportot lehet megkülönböztetni, kb. 1/3-1/3 arányban. Ezen belül a cégforma figyelembevételével megállapítható, hogy a cégek többsége közepesen, vagy eléggé versenyképesnek is tartja magát. Részletesebben vizsgálva a 4. kérdéscsoportot, a egyes tényezők szintjén ez már nem annyira egyértelmű.

Cégtípus					
4.7 Összességében versenyképes					
Érték	Egyéni váll.	Családi váll.	Österm.	Gazd. társaság	Összes
0	0	0	5	3	8
1	1	0	7	7	15
2	2	4	2	9	17
3	12	5	12	38	67
4	19	9	14	41	83
5	13	4	8	18	43
Összesen	47	22	48	116	233

5. táblázat. Versenyképesség és cégforma (0=egyáltalán nem, 5=teljes mértékben)

A versenyképességre való rákérdezésnél szinte minden cégtípus alapvetően versenyképesnek tartja magát (3-as, 4-es pont), tehát a cégek kb. 70%-a állítja, hogy összességében versenyképes. Részletesebb vizsgálatok azonban jelentős eltéréseket mutatnak cégcsoport, végzettség, és méret szerint egyaránt.

Ha azonban a kérdéscsoportból három faktort együtt vizsgálunk:

⁸Kereskedelmi szerződésekkel a nagyobb cégek mindegyike, azaz 100%-a rendelkezik.

- 4.1 A legmodernebb technikát használom” (0-5pont),
- 4.4 A legproduktívabb fajtát használom” (0-5pont),
- 4.6 Képzett munkaerőt használom” (0-5pont).

akkor a kérdésekre adott válaszok összege minimum 0, maximum 15 pont lehet. Ebben a felosztásban **a vizsgált cégek közül 82 ért el 10-15 pont közötti értéket, 101 cég a 5-10 pont közöttit, és 82 cég maximum 5 pontot.** A kérdések természetesen egymással összefüggnek. Akik a legmodernebb technikákat használják, azok jellemzően magasan képzett munkaerőt is használnak, és más szempontból is versenyképes szemlélettel rendelkeznek.

Arra az általános (4.7) kérdésre, miszerint összességében versenyképesnek tartja-e magát a cég, a válaszadók több mint 80%-a igennel válaszol (3, 4, vagy 5 pont). Ez azonban némileg ellentmond az előzőekben részletezett vizsgálatoknak.

Vezető szakképzettsége						
4.7 Összességében versenyképes						
Érték	alapfokú	középfok	szakirányú középfok	felsőfok (diploma)	szakirányú felsőfok (diploma)	Összes
0	1	3	1	2	3	10
1	2	2	3	6	2	15
2	4	1	5	2	5	17
3	4	14	17	11	22	68
4	2	9	20	12	42	85
5	2	7	11	2	21	43
Összesen	15	36	57	35	95	238

6. táblázat. Versenyképesség megítélése a végzettséggel összefüggésben

Ha a versenyképességet (önkép) a végzettséggel vetjük össze, megállapítható, hogy a **"Családi" cégek magasabb értékben használnak egyszerű technológiákat, ugyanakkor egy másik kérdés alapján pedig határozottan állítják, hogy amit lehet automatizálnak.**

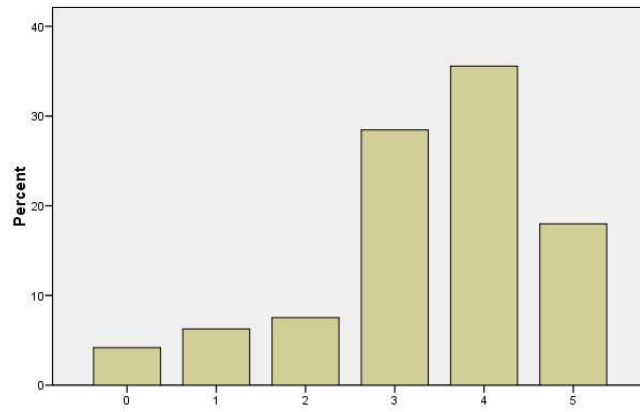
Ez teljes mértékben ellentmondás, ami azt jelentheti, hogy a "Családi" jellegű cégek is legálább feloszthatók egy innovatívabb, és egy tradicionálisabb részre.

Ha az árbevétel alapján vizsgáljuk a cégeket versenyképesség szempontjából, bizonyított, hogy nincs szignifikáns a megítélés kérdésében, tehát vannak versenyképes kicsi és nagy cégek egyaránt. Ezért nem jó kérdésfeltevés az, hogy „*mekkora a hatékony versenyképes üzemméret?*”, hiszen ez leginkább a megtermelt termékektől, az intenzifikálástól, gépesítettségtől függ (pl. intenzív virágkertészet és szántóföldi gabona esetén teljesen más birtoknagyságok szükségesek az üzemi mérethatékonyság eléréséhez). Ennek megállapítására a tesztüzemi SFH (*Standard fedezeti hozzájárulás*) szolgál.⁹

Igen figyelemreméltó, hogy a Fajtahasználat (4.4 kérdés) tekintetében is a fajta produktivitása elsődleges, illetve meghatározó szempont. A korszerű, intenzív, produktív fajták nagymértékben

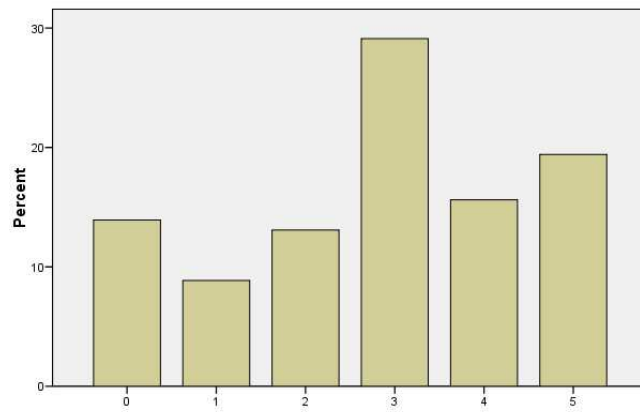
⁹az SFH az adott termék, állatfaj vagy növénykultúra esetében az egységére (ha, db) jutó termelési érték és változó költség különbözete.

4.7 Összességében versenyképes vagyok

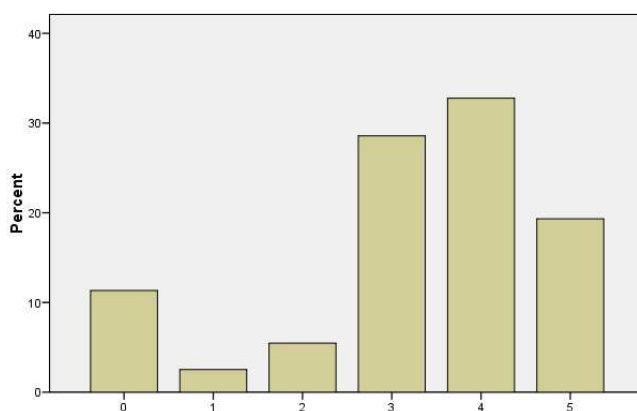
7. ábra. Versenyképesség megítélése

4.8 Amit lehet automatizálni

8. ábra. Automatizálás

4.4 Legproduktívabb fajtát

9. ábra. Fajtahasználat

befolyásolják a termelékenységet. A „0” pontot adó termelők (12%) valószínűleg más szempontok alapján választanak fajtát (*saját felhasználás, speciális piaci igények, hagyományok, vagy éppen forráshiány miatti kényszerhasználat stb.*).

Az adatokból jól megfigyelhető, hogy a 200 MFt/év alatti árbevételű kisebb cégek általában egyszerűbb technikákat, a nagyobbak pedig jobb, fejlettebb technikákat, valamint képzetesebb munkaerőt alkalmaznak.

Nem szignifikánsan, de ebben az összehasonlításban is érdekes módon a 200 M Ft/év alatti bevételű cégek állítják nagyobb mértékben, hogy amit lehet automatizálnak, ami érdekes és ígéretes, hiszen tőkeerő tekintetében hátrányban vannak. Ez az adat jelezheti azt is, hogy felnövebben van egy viszonylag kis méretű, de dinamikus cégcsoport a vizsgált mintában.

A megkérdezett cégek többsége saját technikai hátterét általában jónak tartja, de mindössze kb. 8-10%-a állítja csak, hogy a legmo-

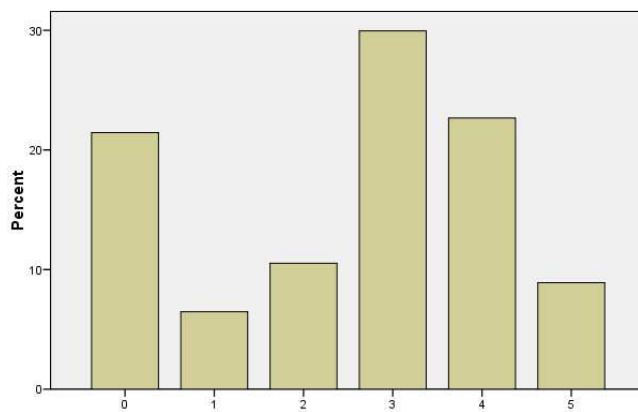
dernebb technikát használja. Ugyanakkor nem jelentéktelen arány (22%) állítja, hogy egyáltalán nem használ modern technológiát, tehát az agrártermelők technikai háttere egyáltalán nem egységes. Sajnos ez a tény kihat a termelési hatékonyságra és jövedelmezőségre, valószínűleg a nem hatékony piaci szereplőket a támogatások tartják csak életben, illetve nem piaci alapon, hagyománytiszteletből, vagy önfenntartásra dolgoznak.

Természetesen a hatékonyság nem csak gépésítésen és technológián, hanem fajtákon is múlik. Ezért jó jel, hogy a 4.4 kérdésre (9. ábra) adott válaszok azt jelzik, hogy a termelők zömében korszerű, illetve megfelelő fajtákat használnak, a fajtaválasztásra odafigyelnek.

Az automatizálásra adott válasz szintén azt mutatja, hogy a cégek többsége felismerte a hatékonyság fontosságát, hiszen ez versenyelőnyt

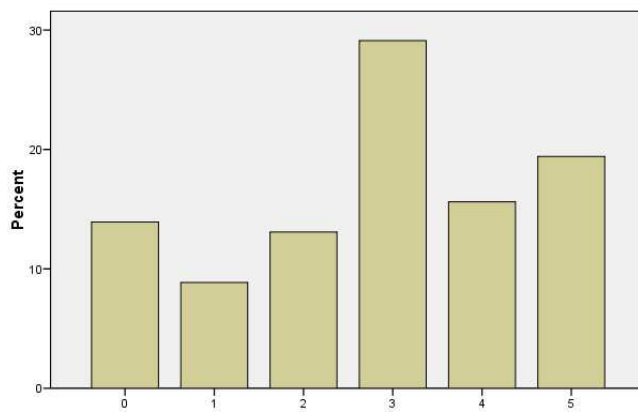
jelenthet számára. Természetesen többségben vannak a 3 pont feletti fontosságot adók, de az is látható, hogy a válaszadók kb. 25-30%-a ezzel a kérdéssel nem foglalkozik komolyan. Ennek az is az oka, hogy bár szívesen fejlesztené, automatizálna a vállalkozás, de tőke vagy kockázatvállalási kedv hiánya miatt erre nem is képes. A versenyképességi tényezők fontosságát a következő fejezet részletezi.

4.1. Legmodernebb technikát használók

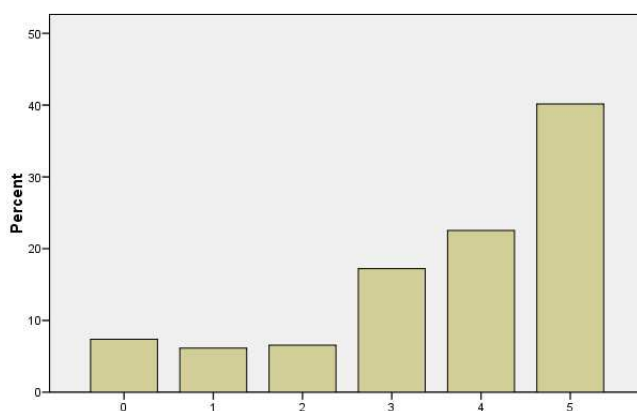
10. ábra. Technikai színvonal megfelelése

4.8 Amit lehet automatizálni

11. ábra. Automatizálás

5.9 Elérhető hitelek

12. ábra. Külső tőkebevonás lehetőségének fontossága

7.5. Mely tényezőket tartja fontosnak versenyképességi szempontból? (5. kérdéscsoport)

A versenyképességet befolyásoló tényezők vizsgálatánál szintén 0-tól 5-ig lehetett az egyes tényezőket pontozni. A válaszokból teljesen egyértelműen kiderült, hogy a cégek a gépesítés szükségességét tartják a legmeghatározóbbnak, a legfontosabbnak. Teljesen világosan látszik a gépesítés fontosságának felismerése, mint a piacon maradás alapfeltétele. Az egyöntetű, gyakorlatilag 90%-os vélemény egyben realitásérzékét tükrözi (magas, 4 és 5 pont többsége).

Valószínűleg a gépesítés szükségességével van összefüggésben az EU források (támogatások) iránti igény, amelyből ezeket a fejlesztéseket a tőkehiányos ágazat meg tud valósítani. A realitásérzékét tükrözi még hogy a kérdések közül a piaci alkalmazkodóképesség megléte is magas arányban szükséges feltétel, de a cégek általában sajnos lepottozták a kutatás fejlesztés

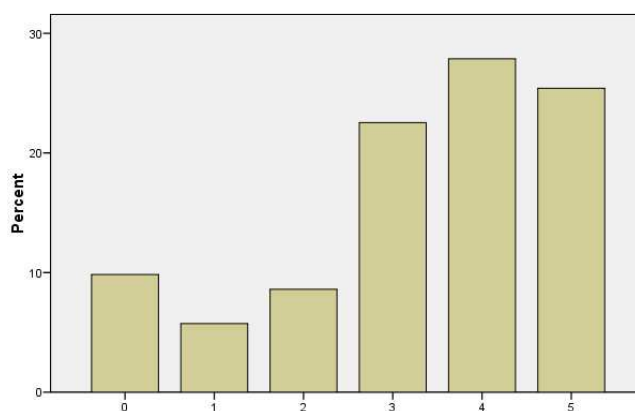
szükségességét, marketinget, az oktatás és a képzés szerepét a versenyképességben.¹⁰

Ezekben a véleményekben a Társas ("Piaci") és a Nem társas ("Családi") vállalkozások nagyjából azonos véleményen vannak. Csak 4 kérdésben van eltérés a két cégcsoport között. Az informatikai fejlesztéseket, és a hitelforrásokat a "Piaci" cégek, míg a földterületek tagosítását, és a kutatás fejlesztést érdekes módon a "Családi" cégek tartják fontosabbnak mégpedig szignifikánsan. Ismét egy furcsa és fontos eredmény a kisebb cégek javára, és újfent utal egy innovatívabb, dinamikusabb rétegre a „Családi” típusú cégek csoportján belül. Ha azonban az árbevétel szerinti megoszlást vizsgáljuk, akkor sokkal több ponton mutatnak eltérést az eredmények.

A nagyobb cégek (200 M Ft/év felett) fontosabbnak tartják az informatikai fejlesztéseket, a tagosítást, a hitelforrásokat, a csúcstechnológiák használatát, az EU forrásokat, a szövetkezést, és az oktatást, valamint a képzett munkaerő használatát. Ezek mind hatékonyságnövelő tényezők, melyeket inkább a nagyobb cégek tudnak igénybe venni.

¹⁰ Az oktatást, tanfolyamokat viszont egyebekben, fontosnak tartják (2. kérdéscsoport).

5.10 Csúcstechnológiák használata

13. ábra. Csúcstechnológiák használata

Nem csak az agrárvállalkozásokra, hanem általában a hazai KKV szektorra jellemző amit az 5.9 kérdésre adott válasz, a tőkehiány az elérhető hitelek hiánya jelez (12. ábra).

A tőkehiány akadályozza a beruházásokat, fejlesztéseket, fékezi a hatékonyság növekedését. Ráadásul a tőkehiány az agrárvállalkozásokat sokkal komolyabban sújtja, mint az egyéb cégeket. Ugyanakkor az agrártermelés rendkívül tőkeigényes ágazat, az ellentmondás tehát nyilvánvaló a tőkeigény és a rendelkezésre álló források között.

Szintén magasra értékelik a cégek a csúcstechnológiákat, de nem annyira egyértelműen mint a gépesítést. Valószínűleg a mintában lévő extenzívebb termelést folytató cégek nem tulajdonítanak jelentőséget csúcstechnológiáknak (a gépesítés még nem csúcstechnológia), vagy az adott termék, fajta esetében nincs „csúcstechnológiai” háttér. Azonban még ezzel a megközelítéssel is ígéretes a hozzáállás mert 4 és 5 pontot a cégek több mint a fele adott erre a kérdésre.

Hasonló a helyzet a szövetkezetekkel. Bár a szövetkezés nálunk nem kiforrott, sok buktatóval jár, emellett érzelmi elutasítás is szerepet játszik, mégis jelentősnek, fontosnak és kívánatosnak tartják a termelők a kooperációkat, szövetkezeteket.

Valószínűleg az elmélet és a gyakorlat között nem lehet teljes az egyezés, mert a gyakorlatban a szövetkezetek és együttműködések nem mindig stabilak, és több elbizonytalanító példát éltek át a termelők az elmúlt években. Ennek ellenére biztató, hogy a többség -legalább is elméletileg- nem elutasító a szövetkezeti formával szemben.

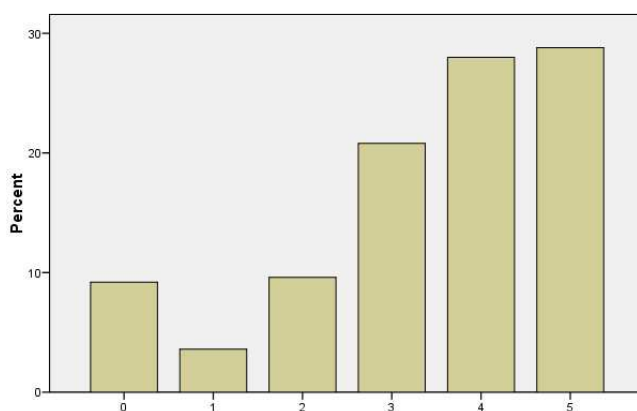
7.6. Milyen feltételek mellett fejlesztene a cég? (6. kérdéscsoport)

Innovátor attitűddel a vizsgált cégek 4-5%-a rendelkezik, ők azok akik merészebben vágának bele fejlesztésbe, vállalván a kockázatot is. Összességében megfigyelhető és kimutatható egy erős igény is mind a technológia, mind a munkaerő fejlesztésére, tehát az ágazati szerep-

lők nem zárkoznak el az újdonságok bevezetésétől, ennek inkább külső akadályai vannak mint belsők.

A legfontosabb akadály természetesen a tőkehiány, ezen kívül megfigyelhető egy kockázatkérülő attitűd is, ami inkább a veszteségmini-

5.12 Együtműködés, szövetkezés

14. ábra. Együtműködés szövetkezés fontossága

malizálásból fakadhat (nem vezetnek be kísérleti technológiát, új fajtát hiszen az kockázatos megtérülésű, és a piaci szereplőknek nincsenek tőketartalékai). Ezért fontos segítség lenne az egyes innovatív eljárások támogatása a kockázatok átvállalásával (támogatott kísérleti fejlesztés).

A 6. kérdéscsoportban azokat a feltételeket kérdeztük le, amelyek jobban hajlamosíthatnak fejlesztésekre. A kérdések között található külső és belső feltétel egyaránt.

A fejlesztési feltételek vizsgálata a teljes mintán azt mutatta, hogy a legfontosabb feltétel a piac kiszámíthatósága, és a fejlesztési támogatások megléte (72%). A piaci környezet kiszámíthatósága a tartalékokkal nem rendelkező termelőket érinti természetesen. A ingadozó piacot, változó keresletet, gyorsan változó árakat nem lehet szeretni, mert igazából nem lehet rá felkészülni, illetve mesterségesen lehet árakat befolyásolni különösen a tőzsdeképes termékek esetében (búza, kukorica) amikor - pl. tárolókapacitások hiánya miatt, vagy szezontermék estén a termelő kiszolgáltatottabb.

A bizonytalanság akadályozza még a közép-távú tervezést is, a likviditás hiánya pedig kényszereladásokhoz vezethet (veszteségminimalizá-

lás).

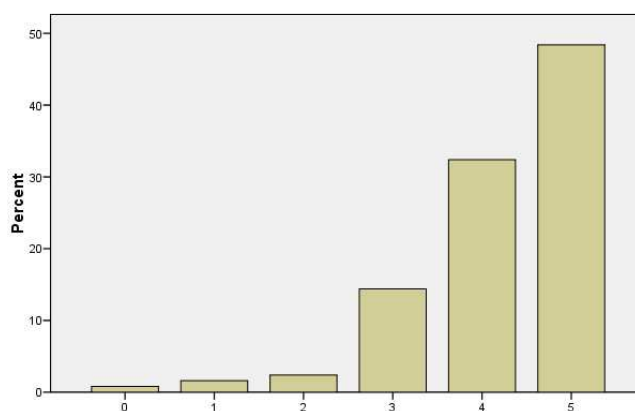
Fontos szempont, hogy a fejlesztéssel növekedjen az árbevétel és csökkenjenek a költségek, tehát javuljon a hatékonyság, csökkenjen az önköltség. Ez mindenképp racionális gondolkodásmódra utal, ezek a feltételek -a piac kiszámíthatóságán, és a támogatások elérésén kívül- az eredményesség és hatékonyság növekedése iránti igényt fogalmazzák meg.

Megfigyelhető még a "biztosra törekvés" hiszen szívesebben fejleszt a cégek többsége ha a technológia már elterjedt (követő stratégia), mint ha épp bevezetés alatt van. Ez a kockázatkerülő attitűd azonban nem túl innovatív, hiszen a komparatív előnyöket egy új technológia bevetésével ekkor már nem lehet kihasználni, mert már mindenki azt használja.

A piacnyerés, stabilitás mellett természetesen a költségek csökkentése is fontos szempont. Az ábra szerint legalább olyan fontos ebben a költségérzékeny ágazatban a takarékoság, hatékonyság mint más pénzügyi szempontok.

A költségcsökkentő beruházások és innovációk egy része beruházásokkal jár (gépek, berendezések) más része a hatékonyság „megvásárlása” (nagyobb hozamú fajták) amely során nem az összköltség, hanem a fajlagos költség csökken.

6.11 Ha csökkennek a költségeim

17. ábra. Költségcsökkentés mint fejlesztési feltétel

A másik feltétel az árbevétel növelése a termelők szerint mert a bevételek növekedése esetén természetesen jobbák a fejlesztés lehetőségei. Persze önmagában külön-külön értelmezve ezeket a pénzügyi jellegű kérdéseket, a válaszok nem meglepőek, de más más oldalról nézve összességében a hatékonyság, piaci versenyképesség irányába mutatnak.

Érdekes de nem meglepő, hogy a cégek a saját erő meglétét kevésbé tartják fontosnak mint a támogatásokat. Az ok értelemszerűen az lehet, hogy mobilizálható saját erő (Eredménytartalék, Tőketartalék egyéb saját forrás) tekintetében az ágazat biztosan nem áll jól.¹¹

A 6.4 kérdés szintén külső feltételre, a mező-

gazdasági támogatások hatására kérdez rá. Ma már természetes, hogy a támogatások -mint az egyetlen igazán biztonságos, és elég kiszámítható forrás- elvárása beépül a gazdálkodók terveibe, ezért bizonyos fejlesztéseket csak támogatásokból tudnak megvalósítani.

A technológiacsere mint fejlesztési ok szintén magasan pontozott, bár a válaszadók ennek valamivel kisebb jelentőséget tulajdonítottak, mint a pénzügy szempontoknak. Mindenesetre értelmezve a válaszok arányait, a válaszadók szerint is a technológiai fejlesztés egyben hatékonyabb, versenyképesebb működést eredményez, tehát pénzügyileg is pozitív hatású.

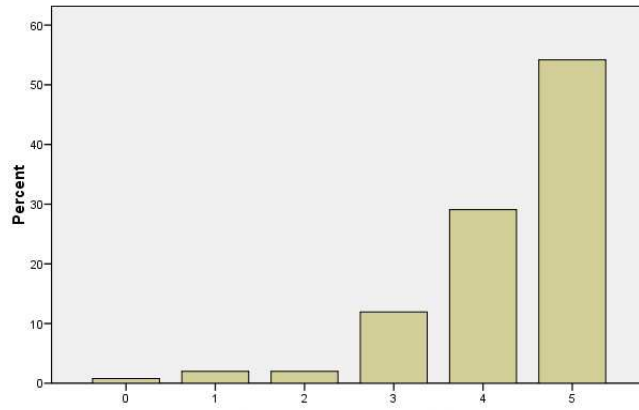
Szintén pénzügyi szempont a saját belső források szerepe. Valószínűleg elméleti a kérdés, mert a saját erő a legkritikusabb tényező (az agrárvállalkozások alultőkésítettek, tőkekészletük nem mobil, sokszor alulértékelt, hitelfedezeti értékük alacsony).

Az alacsony és bizonytalan megtérülés miatt a saját tőke bevonása az egyik legkockázatosabb művelet, de megléte (és persze egyéb szempontok megléte) esetén a vállalkozók fejlesztésekre használnák fel.

A következő fejezet jól mutatja milyen kockázatokat tartanak fontosnak a gazdálkodók fejlesztések esetén, ami igazolja az előzőekben felsorolt tényezőket.

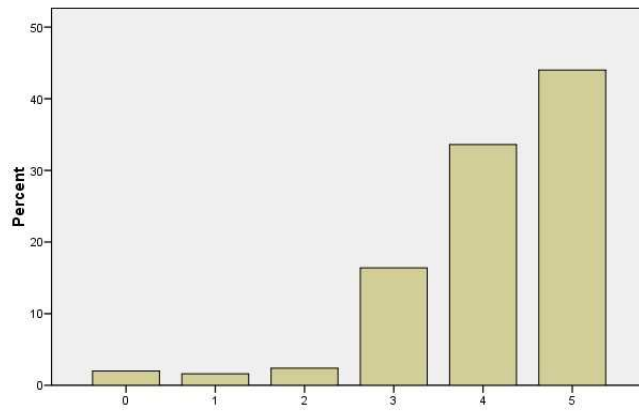
¹¹Sajnos a Saját erő (tőkeellátottság) fontossága mellett, tudvalevő, hogy ez a feltétel hiányzik leginkább a fejlesztésekhez.

6.12 Ha nőnek a bevételeim

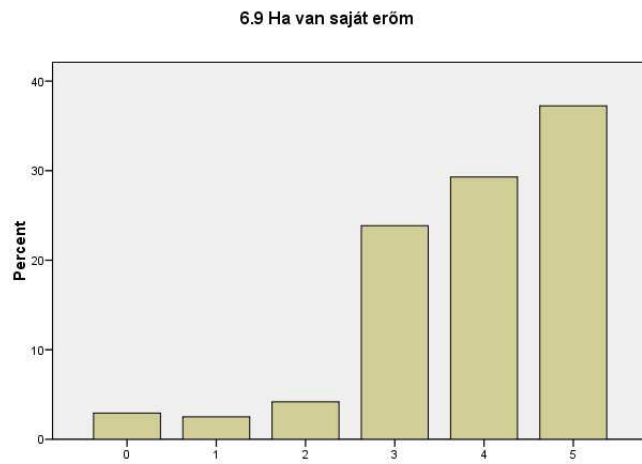

18. ábra. Bevételnövelés fontossága

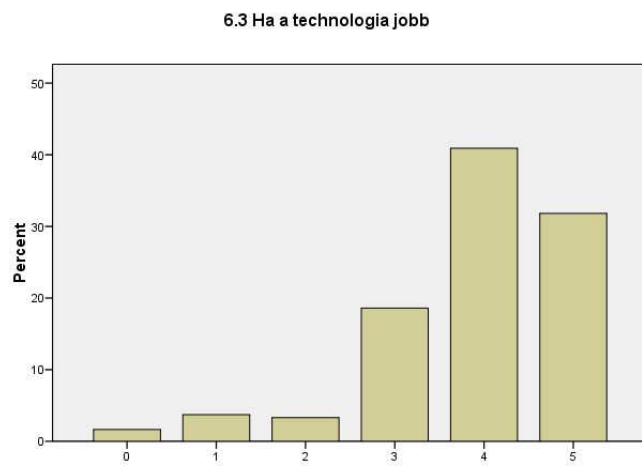
6.4 Ha kapok támogatást

19. ábra. Támogatások mint fejlesztési feltétel

20. ábra. Saját erő, mint fejlesztési feltétel

21. ábra. A technológiaváltás mint fejlesztési cél szerepe

7.7. A technológia fejlesztés akadályai (7. kérdéscsoport)

Összhangban a 6. kérdéscsoporttal, kimagaslóan erős fejlesztést akadályozó tényező lehet a piaci, üzleti kiszámíthatóság hiánya (5.pont), ami sokkal jobban jellemzi az agráriumot mint pl. az ipari termelést, vagy a szolgáltatásokat. A válaszadók 60%-a tartja ezt a kérdést fejlesztési kockázatnak. További problémának a piac hiányát (7.4. pont), saját tőke hiányát (7.15.

pont) és a jövedelmezőség hiányát (7.9) említik a válaszadók. Ezzel együtt pl. az innovációs készség hiányát, vagy a fejlesztési ötletek hiányát közepes fontosságúnak tartják.

Érdekes, hogy a kockázatvállalás hiányát (7.22. pont) csak a válaszadók 5,6%-a tartja meghatározónak, holott más kérdéscsoportban ez egy fontos gátló tényező.

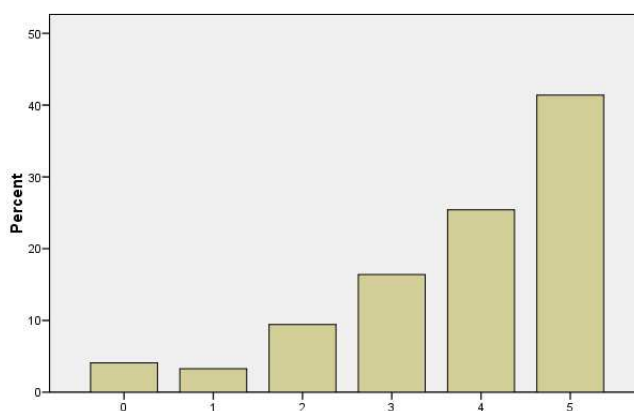
A akadályozó tényezők (7. kérdéscsoport)			
	Közepesen(3)	Nagyon(4)	Meghatározóan(5)
7.1. Befektetők hiánya	16,6%	7,9%	11,7%
7.2. Bankhitelek hiánya	20,4%	14,0%	16,2%
7.3. Támogatások hiánya	18,5%	25,3%	36,6%
7.4. Piac hiánya	13,2%	26,0%	43,8%
7.5. A kiszámítható gazdasági környezet	10,2%	17,7%	60,0%
7.6. Oktatás képzés ismeretátadás hiánya	31,5%	9,2%	2,8%
7.7. Bürokratikus, szabályozási akadályok	19,2%	19,6%	38,5%
7.8. Gyenge naturális hatékonyság	34,9%	16,7%	10,3%
7.9. Vállalkozása jövedelmezőség hiánya	24,6%	20,6%	40,5%
7.10. Bizonytalan, kockázatos megtérülés	16,3%	25,8%	42,1%
7.11. Tervek, ill. a tervezés hiánya	26,6%	9,9%	6,7%
7.12. Innovációt segítő intézmények hiánya	25,4%	12,3%	8,7%
7.13. Termékpályás szövetkezések hiánya	25,4%	14,7%	12,3%
7.14. Megfelelő módszertan hiánya	31,3%	8,3%	4,5%
7.15. Saját tőke hiánya	15,1%	23,4%	38,1%
7.16. Szakismeret hiánya	14,7%	12,5%	8,7%
7.17. Versenytársak hatása	29,4%	15,1%	6,0%
7.18. Képzett munkaerő hiánya	20,4%	13,6%	6,0%
7.19. Fizikai munkaerő hiánya	17,7%	12,5%	10,9%
7.20. Jogi akadályok	25,7%	14,0%	12,5%
7.21. Innovációs készség hiánya	32,5%	10,3%	4,0%
7.22. Kockázatvállalás hiánya	32,9%	13,1%	5,6%
7.23. Jó ötletek hiánya	23,0%	10,3%	7,1%
7.24. Jó példák, jó gyakorlat hiánya	25,0%	8,7%	8,3%
7.25. Kellő infrastruktúra hiánya	24,6%	17,9%	11,1%
7.26. Agrárlogisztikai lánc hiánya	24,6%	19,8%	15,5%

7. táblázat. Milyen mértékben akadályozzák a fenti tényezők a fejlesztéseket

A válaszokból úgy tűnik, hogy a külső tényezők hatását felértékelik a vállalkozások, a saját magukon múló tényezőket (módszertan, szaktudás, tervezés, innovációs és kockázatvállalási készség, befektetők bevonása ¹²) pedig alulértékelik, holott sok esetben pl. a képzett munkaerő, mit

¹²A befektetők hiányát nem tartják problémának a cégek, holott tőkebevonás tekintetében a támogatásokon

7.9 Saját tőke hiánya

22. ábra. A pénztőke hiánya

termelési tényező -különösen magasan gépesített intenzív technológia mellett- elengedhetetlen fontosságú.¹³

Emellett a táblázat magáért beszél. Piaci, pénzügyi korlátok mellett azonban magas a bürokratikus akadályok aránya, de a legfontosabbnak (60%) a kiszámíthatóság hiányát tartják.

A fejlesztést akadályozó tényezőket sok esetben eltérően ítélik meg a "Családi" és a "Piaci" csoportba tartozó cégek.

A társas vállalkozások szinte minden "hiányt" kisebb problémának tekintenek. Kevésbé érinti őket a támogatások, a piac, az oktatás hiánya, vagy éppen az innovációs és segítő intézmények és szövetkezés hiánya mint a "Családi" típusú gazdaságokat. Bár az egyes tényezők abszolút értékei magasak (pl. a tőkehiány 3,64 pont az 5-ből, ez a családi gazdaságok esetén 3,99 pont, az eltérés azonban szignifikáns).

Árbevétel szerinti vizsgálat szerint is majdnem teljesen ezekben a tényezőkben van eltérés a két csoport között. A kisebb árbevételű

cégeket jobban sújtják a pénzügyi jellegű hiányok, a támogatásokhoz való hozzáférésben, piaci lehetőségben, oktatási szolgáltatásban jövedelmezőségben, tervezésben, szövetkezési lehetőségben szignifikáns eltérés tapasztalható a kisebb cégek hátrányára.

A gazdálkodók szakmailag jónak, megfelelően képzettnek tartják magukat. Ezt igazolja 2. kérdéscsoportban lévő szakkönyv használat magas súlya, és a képzéseken való részvételi szándék is.

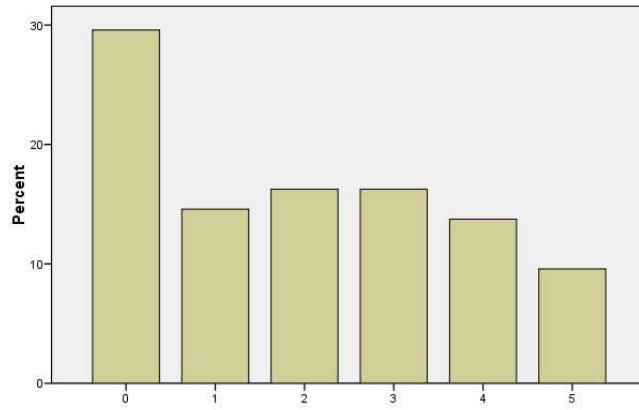
A humán erőforrások minősége a gazdálkodók szerint megfelelő, bár a folytonos képzések szerepét nem szabad lebecsülni.

Fontos szempont, és több helyen is rákérdeztünk a piaci kiszámíthatóságra mint tényezőre. A piac kiszámíthatóságát meghatározónak, nagyon fontos tényezőnek tartják, mint az ábrából

és bankhitelekén kívül külső tőkebefektetők is hozhatnak forrásokat. Ez a megoldás azért sem lehet szimpatikus, mert a külső tőkebefektetés ára a tulajdonosi jogok megosztása.

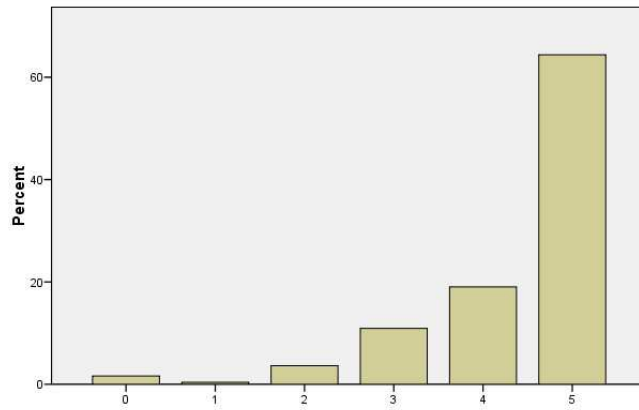
¹³A fejlesztéseket akadályozó tényezők ismét ugyanazokat a tényezőket mutatják meghatározónak. A piaci problémák és a tőkehiány a legsúlyosabb fejlesztési akadály a cégek szerint.

7.10 Szakismeret hiánya

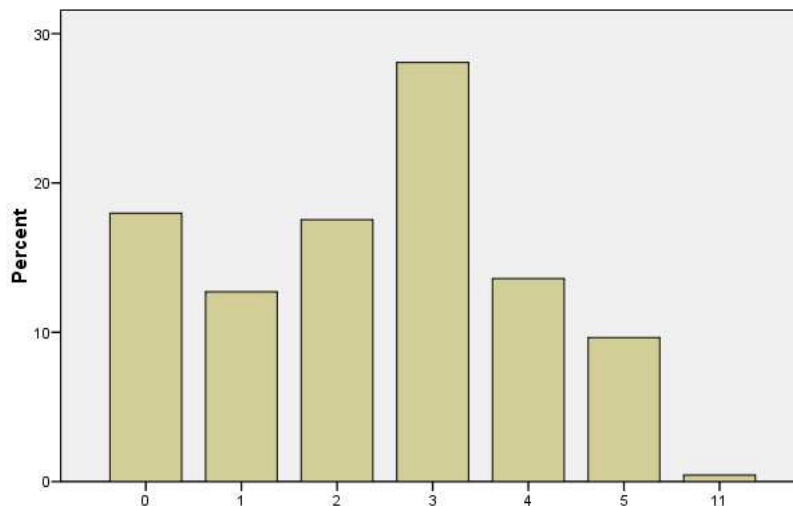
23. ábra. Szellemi tőke megléte

7.5 Kiszámítható környezet hiánya

24. ábra. A piaci környezet kiszámíthatósága

7.12. Innovációt segítő intézmények hiánya

25. ábra. Háttérintézmények szerepe

is jól látható. A kiszámíthatóságot rendszerint termelési szerződésekkel igyekeznek lefedni a gazdálkodók.

Ebben egyértelműen a nagyobb és piaci típusú cégek vannak előnyben, itt a szerződésekkel rendelkezők aránya 100%. Kisebb gazdálkodók szerződésekkel lefedett termelési kapacitásai ennél jóval alacsonyabbak.

Dacára az agráriumot segítő állami és nonprofit cégek, vállalkozásfejlesztő intézmények magas számának, úgy tűnik a gazdálkodók nem túlzottan érdeklődnek az intézmények szolgáltatásaira.

Innovációkat segítő külön intézmény leginkább ötleteket, tanácsokat tud adni (*marketing, szerveződés*), mely a gazdálkodók csak egy kisebb részét érdeklik természetesen. Ezzel szemben a 2. kérdéscsoportban már kitértünk rá, hogy a konkrét segítséget jelentő falugazdászok és tanácsadók jóval fontosabbak különösen a kisebb gazdálkodók számára. A gazdálkodók egy nem kis része ugyanis a gazdasági túlélésért küzd, számukra a konkrét gazdasági segítség (*hitel, támogatás, biztos piac, gyakorlati szaktanácsadás*) jóval fontosabb mint az elvi üzleti tanácsadás.

7.8. Megvalósított és tervezett tevékenységek (8. kérdéscsoport)

Az utolsó kérdéscsoportban a válaszoknak többfajta kombinációja valósulhatott meg. A lehetséges válaszok miszerint az adott tevékenységet az adott cég tervez, nem tervezi, megvalósult, vagy folyamatban van, nem jellemezhetőek mindig egy válasszal. Lehetséges, hogy egy tevékenységet azért nem tervez egy cég, mert

már megvalósult, vagy azért, mert már folyamatban van, így a többszörös válaszadás gyakran előfordult, ezeket nem tudtuk minden esetben kiszűrni.

A kapott adatokat elemezve azt találtuk, hogy viszonylag kevés cég tervez beruházásokat. Ez érthető az előző kérdéscsoportokra

adott válaszokból (*tőkehiány, hitelek hiánya, bizonytalan megtérülés stb.*). A beruházások hiánya azonban hosszabb távon biztos hatékonyságromlást illetve versenyhátrányt idéz majd elő.

A beruházások egy jelentős hányada területnövelésre irányul, ezt azt jelzi, hogy az adott vállalkozás még nem érte el az optimális üzemméretet, illetve extenzív fejlesztésben gondolkodik.

Másoknál a hatékonyságjavító beruházások (technológiavásárlás, fejlesztés) szándéka magas, ez azt jelenti, hogy az üzemméret már megvan, a fő cél inkább a kiszámíthatóság és a hatékonyság fokozása.

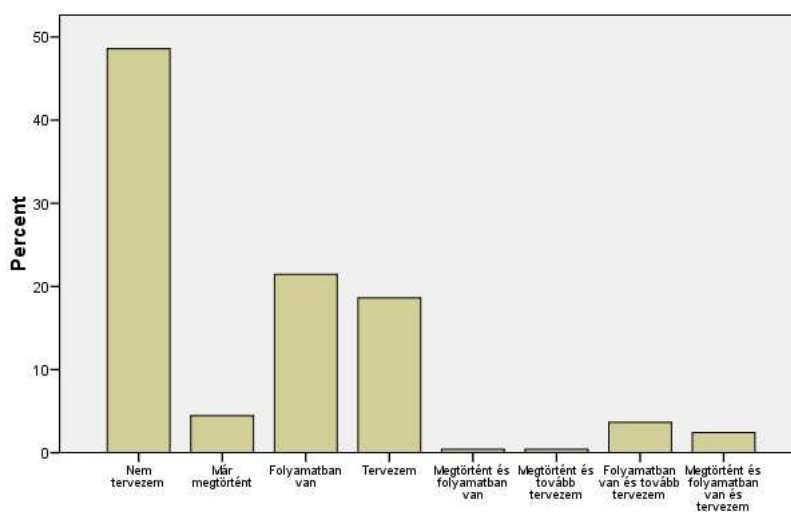
Emellett -véltetően jogszabályi megfelelés miatt- a környezetvédelmi beruházások száma is jelentős. A legismertebb „kényszerberuházás”

a trágyakezelés, mely megoldása jogszabályi kötelezettség az állattartó telepeknél.

Új termékek fejlesztésére, bevezetésére irányuló tevékenység csak néhány vállalkozásnál figyelhető meg, bár a jövőbeni terveikben ez a szám jóval magasabb. Ez önmagában nem negatív fejlemény, ha a meglévő termékek is piacképesek. Emellett nem várható el a KKV-k többségétől hogy fejlesztéseket, innovációkat végezzenek, ezt mindig egy kisebb szegmens, mint mintaadó végzi, és azok sikere esetén indul be a követői magatartás.

Ugyanakkor megfigyelhető a szakképzettség hatása a jövőbeni tervezésben. A szakirányú végzettséggel rendelkezők valószínűleg bátrabban és realistábban látják a fejlesztési lehetőségeket.

8.8. Fajtabővítés

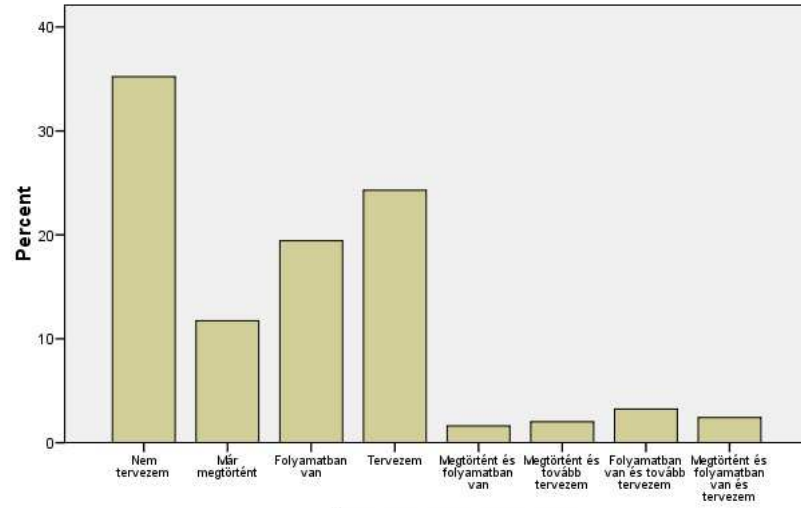

26. ábra. Fajtabővítési szándék

A fajtabővítés vagy fajtacseré önmagában nem kerül sokkal több pénzbe (forgóeszköz igény), erre a kérdésre már jóval nagyobb a változtatók, kísérletezők aránya. Ennek oka lehet persze a fajtabőségen kívül beltartalmi előírás, termeltetési szerződés, vagy éppen a hozamtöbblet elvárás.

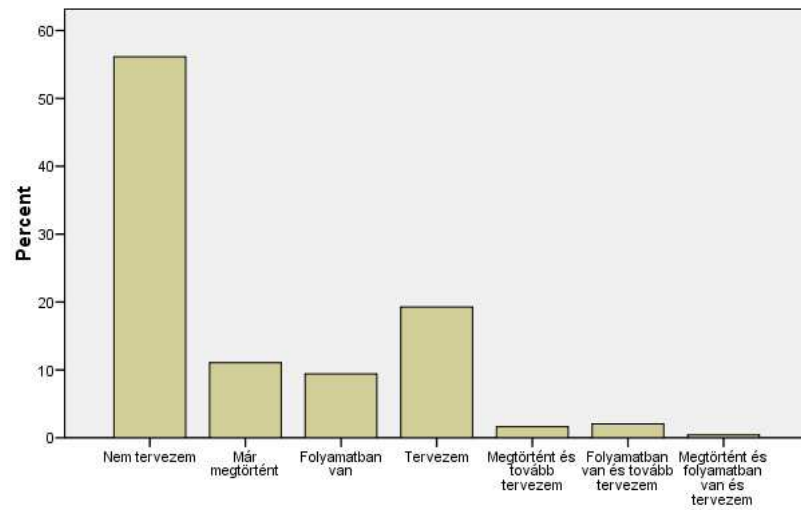
Ugyanakkor a válaszadók 50%-a meg van elégedve eddigi fajtáival, eszerint az megfelelő hozamot produkál, a technológia, a kereslet a meglévő fajtákra is megfelelő.

8.9. Új technológia bevezetése

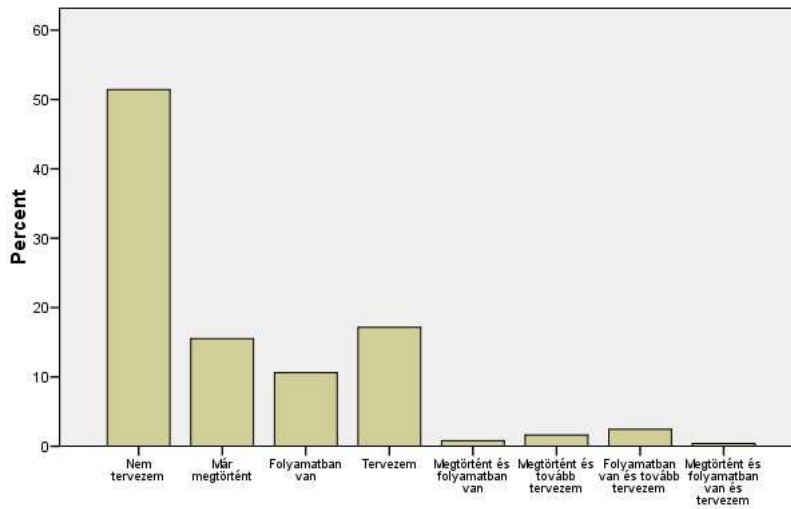
27. ábra. Technológia megléte vagy tervezése

8.10. Új fejlesztés feldolgozásban, tárlásban

28. ábra. Új technológia bevezetési szándék

8.18. Fizikai munkaerő felvétel

29. ábra. Élőmunka bővítési szándék

Igen magas a technológiacsere vagy új technológia bevezetésének aránya. Természetesen itt is megfigyelhető hogy a válaszadók kb. 35%-a nem tervezi új technológiák bevezetését, de a „Folyamatban van” illetve a „Tervezem” válaszok igen magas aránya azt jelenti, hogy igen sokan fejlesztenek, vagy tervezik a fejlesztéseket technológia szintjén. Valószínűleg a technológiaváltások jó része nem jár nagyobb beruházással, mert beruházási jellegű folyamatok aránya a többi választ tekintve nem túl magas. A feldolgozásra utaló fejlesztések (*tartó-*

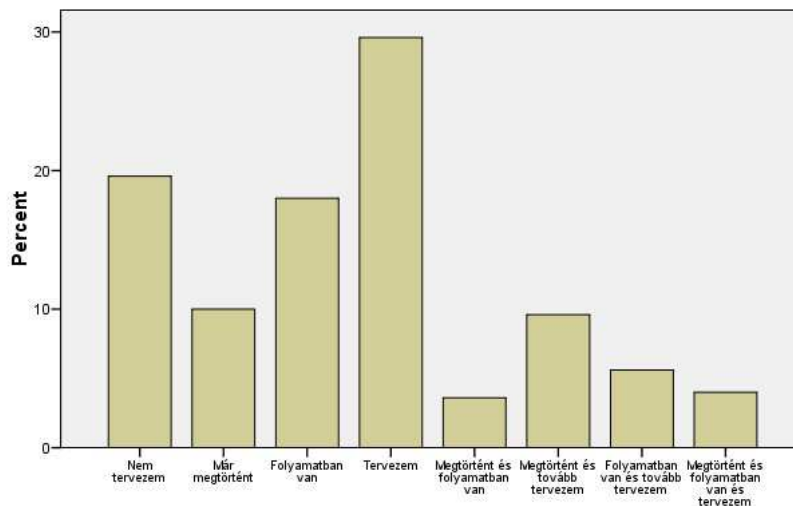
sítás és csomagolás) is elenyészőek, csak néhány cég esetében kaptunk erre vonatkozó pozitív választ. Ez annak is betudható, hogy a lekérdezett cégek zöme termelő cég, feldolgozást nem végez. Tevékenységre irányuló szűrést még nem végeztünk, de valószínűleg a közvetlen fogyasztásra termelő, vagy feldolgozható termékek termelői körében ez az arány jóval magasabb (*méz, gyümölcs*). Emellett várható, hogy a helyi élelmiszer-termelők helyi piacra való eljuttásának könnyítése serkentheti az ilyen típusú fejlesztéseket a jövőben.

A munkaerő bővítéssel kapcsolatos tervek szintén hasonlóak. A válaszadók 50%-a nem akar bővíteni, 18-20% tervezi, illetve folyamatban van munkaerő-felvétel a válaszadók 12% esetében. A lekérdezés során nem vizsgáltuk a fluktuációt, illetve az idénymunkákat, mindenesetre az ágazat munkaerő felszívó képessége alacsony, a cégek inkább a gépberuházásokat preferálják az élőmunka bővítéssel szemben, az alacsony mezőgazdasági bérszínvonal ellenére.

A gépbszerzési beruházási szándék eredménye teljes mértékben igazolja az eddigi megállapításokat. A válaszadók 30%-a tervezi, 20%-nál folyamatban van, csak a válaszadók kb. 20%-a nem tervez gépbszerzéseket. A magas beruházási kedvet természetesen a saját erő, saját források korlátozott volta akadályozza, ezért a beruházások finanszírozása inkább bankhitelből, illetve pályázati forrásokból, támogatásokból lehetséges.¹⁴ Az a 20% válaszadói kör, aki nem tervez

¹⁴Ha választani kell a munkaerőbővítés és a gépesítés közül akkor a cégek inkább a gépesítést terveznek. A

8.19. Gépbeszerzés

30. ábra. Gépbeszerzési szándék

beruházásokat még nem jelenti természetesen, hogy nem versenyképesek. Extenzív állattartás illetve néhány termény esetében vagy nincs szükség gépbeszerzésekre, vagy kicsi a gépigény, tehát bérelhető is. A továbbiakban a végzettség és a cégforma szerint csoportosítottuk a válaszokat. Általánosságban megállapítható, hogy zömében a nagyobb tőkeerősebb cégek -ahogy ez várható is- előnyben van tervezés, beruházások tekintetében.

8.1. Területnövelés, földvásárlás tervezés				
Végzettség	Nem tervezem	Már megtörtént	Folyamatban van	Tervezem
alapfokú	12	0	2	2
középfokú	15	5	1	8
szakirányú középfokú	13	7	6	16
felsőfokú(diploma)	16	4	3	7
szakirányú felsőfokú (diploma)	32	13	11	21
Összesen	88	29	23	54

9. táblázat. A szakképzettség és a területnövelési szándék összefüggése

Ugyanakkor, ha az alkalmazkodás elmarad (bármilyen okból) és a technológiai, hatékonyságbeli különbségek folyamatosan nőnek, a verseny és az utolérés egyre reménytelenebbé válik. Ezért sok esetben az „életben tartó” vagy „nem megfelelő mértékű” támogatásoknak sok értelmük nincs, csak az agóniát nyújtják el. Jól kiderül az adatokból, hogy a támogatások iránti igény

mezőgazdaság történelmi fejlődése során inkább munkaerőkiutasító, mint munkaerőfelszívó volt.

milyen mértékben kimutatható, ezzel szemben a „tőkebefektető” szerepe marginális. A cégformák és az új technológia bevezetése esetén tényszerű fölényben vannak a társas vállalkozások különösen a jelenlegi és a jövőbeni tervezés esetén.

8.9. Új technológia bevezetés tervezés				
Cégforma	Nem tervezem	Már megtörtént	Folyamatban van	Tervezem
Egyéni vállalkozás	12	5	8	12
Családi vállalkozás	10	1	5	4
Östermelő	23	2	10	17
Gazd társaság	40	20	23	24
Összesen	85	28	46	57

10. táblázat. Cégforma és technológia frissítés összefüggései

Nyilván ez összefügg a tőkeerővel, a mérettel, és a szakmai tudással. Meglepő ugyanakkor, hogy viszonylag sok östermelői státuszú termelő tervez technológia fejlesztést, bár hozzá kell tenni, hogy az östermelői státusz kedvezményeit¹⁵ nagyobb tőkeerejű piaci szereplők vagy cégek menedzserei is igénybe veszik (mint mellékállást).

8.15. Új termékcsalád kifejlesztése				
Végzettség	Nem tervezem	Már megtörtént	Folyamatban van	Tervezem
alapfokú	19	0	0	0
középfokú	27	0	2	5
szakirányú középfokú	43	1	3	6
felsőfokú(diploma)	28	0	2	3
szakirányú felsőfokú (diploma)	73	2	6	9
Összesen	190	3	13	23

11. táblázat. Végzettség és újítás kapcsolata

Új termékcsalád kifejlesztésére azonban kevesen vállalkoznának. Sajnálatos adat, hogy a megkérdezettek többsége nem tervez új termékcsaládot bevezetni, ezek szerint viszonylag sok cég ezek szerint megelégedik a jelenlegi kibocsátásával. Ugyanakkor jelentős fölényben vannak a szakirányú végzettséggel rendelkezők a „**Folyamatban van**” illetve a „**Tervezem**” válaszban.

Érdekes válaszokat kaptunk azonban az integrációval, szövetkezéssel kapcsolatban. Megfigyelhető, hogy leginkább a szakirányú végzettséggel rendelkezők nyitottabbak a szövetkezésre, integrációra. Nyilván a termelés és értékesítés biztonsága illetve a szakmai tudás lehet az oka, hogy a szakmailag képzettebbek nyitottabbak az együttműködésre.

A szövetkezést vagy integrációt legtöbbször szervezési kapacitás hiánya, a tőkehiány, illetve a tagok kettős „tudata” akadályozhatja. Egyfelől a tagok érdeke a nagy osztalék, másfelől ha beszállító, akkor a minél magasabb, ha vevő, a minél alacsonyabb ár. A szövetkezésnek azonban elsősorban a termelési, értékesítési piaci biztonságot kell szolgálnia, ennek „költsége” a termelési és a piaci szabadság részleges feladása, és az alkalmazkodás.

¹⁵Itt leginkább adókedvezmények játszanak szerepet, nem jelenti azt, hogy az adott östermelő csak kényszerből foglalkozik mezőgazdasági termeléssel.

8.25. Integrációban való részvétel tervezés				
Végzettség	Nem tervezem	Már megtörtént	Folyamatban van	Tervezem
alapfokú	13	3	0	2
középfokú	15	6	6	7
szakirányú középfokú	24	14	2	14
felsőfokú(diploma)	16	5	4	8
szakirányú felsőfokú (diploma)	45	9	19	15
Összesen	96	59	22	42

12. táblázat. Integrációban való részvétel és a képzettség összefüggései

Ebben a rövid összefoglaló tanulmányban az összesen több száz grafikon és táblázat közül csak néhány bemutatására volt lehetőség. Az adatokból még további elemzések végezhetőek el, de a lekérdezett minta alapvetően elég sok jellemzőt tárt fel az agrárvállalkozásokkal kapcsolatban. További összehasonlításokat már statisztikai módszerekkel végeztünk, ahol a cégforma és a cégméret alapján bontottuk csoportokra a lekérdezett cégeket.

8. Összehasonlítás méret és cégforma alapján

A válaszadókat csoportosítottuk a cégforma „Piaci típusú” és „Családi típusú” csoportra és statisztikai próbákkal (*Welch-próba, más néven d-próba*) elemeztük az egyes kérdésekre adott válaszok közötti eltéréseket. A legfontosabb eltéréseket sorrendben a két táblázatban foglaltuk össze. Ezek azok a kérdések, amelyekben a meghatározott csoportok között a legnagyobb az eltérés, vagy véleménykülönbség (13. táblázat, 14. táblázat). Természetesen csak néhány lényeges, a leginkább eltérően megítélt kérdéseket emeltük ki az egyes kérdésekre adott válaszokból.

A legmarkánsabb eltérés az értékesítési szerződések esetében figyelhető meg, a „Piaci típusú” vállalkozások javára. Ezt követik részben fontosnak vagy mellék körülménynek tartott jellemzők az eltérés sorrendjében¹⁶.

Cégforma szerint összehasonlítva az átlagos értékeket, a legmarkánsabb eltérés ismét a termelési szerződések esetében tapasztalható. Itt a legjelentősebb a különbség a kisebb és a nagyobb, illetve a társas és az egyéni vállalkozási formák között. Érdekes, hogy pl. 4.8 kérdés estében a dinamika „Amit lehet automatizálok” a „Család” típusú cégeket jellemzi. Ez azt is jelenti, hogy a kisebb családi típusú vállalkozásokon belül van egy dinamikusabb fejlődőképes csoport. Az árbevétel alapján számolva néhány válasz összehasonlítása alapján látszik, hogy a Kisebb cégek inkább a 7. kérdéscsoportban (milyen hiányoktól szenved) lévő kérdésekben vannak „előnyben” illetve a hiányok sújtják őket, a nagyobbak pedig a meglévő kapacitásokban élveznek előnyt (3. kérdéscsoport). Megjegyzendő, hogy a teljes kérdéscsoport kb. 60%-ban nincs érdemi eltérés a különböző csoportok között, az agrárágazat egységes a legfontosabb kérdésekre adott válaszokban (tőkehiány, bizonytalanság, környezet kiszámíthatatlansága stb.)

¹⁶A táblázatban a kérdések előtti szám első eleme a kérdéscsoportot, a második a csoporton belüli kérdés sorszámát adja meg. Az összehasonlítás a kérdéseket vegyesen a legnagyobb szignifikáns eltéréstől az egyre gyengébb sorrendjében soroljuk fel.

Statisztikailag igazolható eltérések az eltérés sorrendjében (Piaci/Családi)			
	Welch	Szignifikancia (5%)	Kinek a javára
3.13.Értékesítési szerződésekkel jelenleg (I/N)	4,2217	+	Piaci
2.7.Szakmai TV műsorok(FOntosság)	4,0203	+	Családi
2.7.Szakmai TV műsorok(GYakorosság)	4,0005	+	Családi
7.3.Támogatások hiánya	3,3980	+	Családi
6.5....ha tudok a fejlesztéshez hitelt felvenni	3,2582	+	Piaci
3.3. Rövid lejáratú bankhitellel a jövőben (I/N)	3,2148	+	Piaci
6.8....ha jogszabályi környezet rákényszerít	3,0632	+	Piaci
3.4. Beruházási hitellel a jövőben (I/N)	2,9741	+	Piaci
7.13.Fizikai munkaerő hiánya	2,9304	+	Családi
7.6.Oktatás ,képzés ismeretátadás hiánya	2,6293	+	Családi
5.8. Földterületek tagosítása	2,5732	+	Családi
4.8. Gazdaságomban amit lehet, automatizálok	2,5641	+	Családi
7.9. Vállalkozása jövedelmezőség hiánya	2,4951	+	Családi
2.11.Falugazdászok(FOntosság)	2,4555	+	Családi
2.11.Falugazdászok(GYakorosság)	2,3764	+	Családi

13. táblázat. A „Piaci” és a „Családi” típusú vállalkozások fontosabb eltérései

Statisztikailag igazolható eltérések az eltérés sorrendjében (Kicsi/Nagy)			
	Welch	Szignifikancia (5%)	Kinek a javára
3.13.Értékesítési szerződésekkel jelenleg (I/N)	5,3170	+	Nagy
3.4. Beruházási hitellel a múltban (I/N)	4,5120	+	Nagy
7.13.Fizikai munkaerő hiánya	3,8929	+	Kicsi
5.9.Elérhető hitelekhez való hozzájutás	3,6105	+	Nagy
7.20. Agrárlogisztikai lánc hiánya	3,3656	+	Kicsi
4.6.Gazdaságomban magasan képzett munkaerőt használok	3,0613	+	Nagy
7.19. Kellő infrastruktúra hiánya	2,9437	+	Kicsi
7.3.Támogatások hiánya	2,8782	+	Kicsi
7.6.Oktatás ,képzés, ismeretátadás hiánya	2,6414	+	Kicsi
7.9. Vállalkozása jövedelmezőség hiánya	2,5564	+	Kicsi
7.4.Piac hiánya	2,5182	+	Kicsi
5.11.EU pályázatok bevonása	2,5097	+	Nagy

14. táblázat. A „200 Mft/év alatti „Kicsi” és efeletti „Nagy” cégek közötti fontosabb eltérések

Az innovációs aktivitást gátló tényezők	
Belső	Külső
Nyelvtudási szint nem megfelelő	Bizonytalan piaci környezet
Saját tőke hiányzik	Forráshiány -pénztőke
Támogatásoktól való függőség	Tudományos intézményekkel való kapcsolat gyenge
Kockázatvállalási hajlandóság alacsony	Termelési kockázat magas
Követői magatartás erősebb mint az úttörői	Bürokratikus, jogi akadályok
Vezetői gárda életkora	Innovációs politika hiánya, és a források szétaprózottsága

15. táblázat. Főbb gátló tényezők csoportosítása

9. Összefoglalás

A tanulmány több oldalról, rendkívül részletes kérdőíves lekérdezéssel vizsgálta az agrárvállalkozásokat meglévő kapacitásaik, terveik, fejlesztési akadályaik oldaláról. A fő kérdés hogy a vállalkozásról gyűjtött adatok alkalmasak-e az innovációs fogadókészség, illetve az innovatív viselkedés előrejelzésére. Mivel az innovációs tevékenység igen sokrétűen tágan is értelmezhető, a piaci megmaradás egyik alapvető faktoraként a piaci versenyben való túlélést segíti.

A 15. és 16. táblázatban az innovációs aktivitást segítő és gátló tényezőket csoportosítottuk a teljesség igénye nélkül. Az agráriumban a valódi piaci verseny erősen torzul. Nagy a támogatások iránti elvárás, a támogatásfüggőség. A termelés sokkal bizonytalanabb

mint más ágazatokban, nem beszélve az értékesítésről, a folyamatosan ingadozó árakról. Ennek tudatában a termelők természetesen tudatában vannak a fejlesztések szükségszerűségének, a hatékonyság jelentőségének, ugyanakkor tisztában vannak a saját korlátaiknak is. Nagyon erős a gépesítés és a beruházások iránti igény, de az oktatás önképzés fontossága is kiolvasható az adatokból.

Összességében több innovációt akadályozó és serkentő tényezőt lehet azonosítani, meghatározni, de ezek önmagukban pontosan a szabályozó tényezők (jogsabályok, korlátozások, támogatáspolitikák) nem tudnak tisztán hatni, érvényesülni és a jobb vállalkozásokat kiemelni, segíteni.

Az alapkérdések:

1. Milyen külső és belső tényezők a fontosak a hazai (különösen a dél-alföldi) agrárvállalkozások innovációkkal, újításokkal kapcsolatos attitűdjeinek befolyásolásához?
2. Mely tényezők akadályozzák vagy segítik az innovatív tevékenységeket?
3. Milyen erős az innovációs hajlandóság?
4. Van-e fogadókészség külső innovációk befogadására?
5. Van-e saját innovációs aktivitás és az hogyan terjed?

A táblázatokban a legfontosabb tényezőket csoportosítottuk támogató/gátló, valamint belső/külső tényezőkre. Nyilván az egyes tényezők egymással összefüggenek, ok-okozati viszonyban lehetnek.

Csak néhány példát sorolunk fel természetesen, elsősorban azokat a tényezőket amelyek jellemzően előfordultak, akár több alkalommal is, tehát említésre méltó tényezők. A 2.-tól a 8.

Innovációs aktivitást segítő tényezők	
Belső	Külső
A fejlesztési szándék kimutatható	Piaci kényszer és nyomás, piaci verseny
A szakmai önképzésre és a gyakorlati képzésre erős az igény	Jogi kényszer, szabályozások
Az internet használat megfelelő (<i>hardver és képítettségszemponjtjából</i>)	A termelők egymásnak a tapasztalataikat átadják, megosztják
Saját kutatási aktivitás (trial and error) magas	Együttműködésben, szövetkezésben rejlő lehetőségek
Az „innováció jellegű” tevékenységek jövőbeni szerepe emelkedik (know-how, saját fajták előállítás)	Személyi kapcsolatok (falugazdász jelenléte, vásárlói igények figyelembe vétele, versenytársak figyelése)

16. táblázat. Főbb segítő tényezők csoportosítása

kérdéscsoportig több szempontból is vizsgáltuk az egyes tényezőket, ezért elég biztosak lehetünk abban, hogy a legfontosabbakat sikerült meghatározni.

10. Javaslatok, megjegyzések

A hazai agrárvállalkozások innovativitása jelentősen fokozható a kiszámíthatóság és biztonság növelésével. Fontos cél, hogy legalább középtávon tudjanak tervezni a vállalkozások. Ehhez kiszámíthatóbb piac, és támogatáspolitikai szükséges. Ugyanakkor nem tagadható, hogy a vállalkozások egy nem jelentéktelen hányada, - kb. 30%-a a vizsgált mintának- nem fog fejleszteni, valószínűleg inkább kényszervállalkozó, nincsenek tervei, vagy ha vannak, nincs meg a kellő szaktudása, tőkeereje, képzettsége, jelenleg csak a kedvező támogatáspolitikai, és adópolitika miatt folytatja a tevékenységét.

A termelés értékesítési kockázata igen magas, a kockázatvállalás saját tőke, illetve tartalékok hiányában csak korlátozottan lehetséges. Hitelkockázat csökkentésére az Agrárgarancia Rt. általában nyújt megoldást, de piaci kockázat kezelése (értékesítés) a rapszodikus ingadozó árak, tárolási kapacitások hiánya miatt nem megoldott. Az értékesítési kockázatot a szövetkezés csökkentené, de az adatokból is kitűnt, hogy a termelők nem akarják feláldozni a termelési szabadságot a biztonságért. Pontosabban elméletileg fontosnak tartják a szövetkezéseket, de a gyakorlati oldalról ezt nem tudják vagy akarják kezdeményezni.

A vállalkozások technikai színvonala, tőkeereje, versenyképessége az adatok alapján rendkívül változatos, de ez egyáltalán nem meglepő. Ennek ellenére a cégek az elvártnál versenyképesebbnek tartják magukat- ez valószínűleg téves helyzetértékelés, bár nem általános.

Nagyon fontos a hazai kutatóintézetek, és a termelő cégek további együttműködésének elősegítése. Erre voltak pozitív példák és ma is vannak pályázatok (GOP, TÉT, Jedlik, INNOCSEK), de inkább a gyakorlatban felmerülő konkrét problémák, termékfejlesztés, hatékonyságnövelés, technológiafejlesztés vonatkozásában van rá igény, ami gyorsan átmehet a termelésbe. Ugyanakkor elkeserítő, hogy a K+F ráfordítások aránya még mindig csak a GDP 1 %-a körül stagnál.[17]Az innovációt segítő intézményrendszerek finanszírozásában, fenntartásában pedig nincs egységes koherens politika, a források szétaprózódtak, nincsenek hálózatba szervezve.[16]

Fontosabb teendők, javaslatok

- Oktatás képzés fokozatos biztosítása, nem csak agrárszakmai területeken. Pénzügyi és

gazdasági képzés is szükséges, mert a vállalkozások jelentős részének nincs még üzleti terve sem.

- A gyakorlatban felmerülő kérdések és a kutatási háttér jobb összekapcsolása, az eredmények gyors terjesztése.
- Az információszerezés és megosztás tekintetében jónak tekinthető a közvetlen információszerezés (saját kísérlet) magas aránya, és az újítási igény, de ezt kutatóintézeti háttér bevonásával lehet javítani.
- Információtechnikai, számítástechnikai ismeretek oktatása is szükséges, mert jelenleg is komoly fejlesztések oldhatók meg a mai technológiai szinten is.
- Az információellátottság kielégítő (szakmai oldal), de a fejlődési trendeket, a világban végbemenő, agráriumot érintő változásokat sokkal jobban terjeszteni kell (best practice).
- Az információs csatornák vizsgálata kimutatta, hogy a média, és az internet kedvelt információforrás, de külföldi források a nyelvi nehézségek miatt nehezen jutnak el a gazdálkodókig, itt lehetőség van az informáltság növelésére.
- Az agráriumot (elsődleges termelés) érintő átvett, vagy ott kifejlesztett innovációk, fejlesztések mindenképp csökkentik a munkaerőigényt (hatékonyság), de a szolgáltatási részben (szerviz, kereskedelem, agrobusiness) munkaerő felszívó hatást is feltételezhetünk. Ez a másik ok amely miatt rendkívül fontos lehet az oktatás és átképzés az ágazatban.
- Meglévő technológiák ismerete alapvetően megvan, leginkább a tőke és a kockázatvállalási hajlam, és kockázati tőke nincs meg hozzá. A hiányzó feltételeket pótolva gyorsabb aktivitás érhető el.
- Innovációk fogadókészségének javítása, a tudásközpontok kínálatának és a termelők információs keresletének összehangolása.
- Gazdasági, menedzsment, pénzügyi ismeretek (tervezés, megtérülés, finanszírozás) oktatása, mert ebben a tekintetben az ismeretek hiánosak.
- Jogi környezet egyszerűsítése átláthatósága (gazdaság politika, és innovációs politika).
- Az innovatív agrárcégek kiemelt támogatása (marketing, és fejlesztési oldalról).

Ábrák jegyzéke

1.	Tanfolyamok képzések fontossága	13
2.	Saját kísérlet és megfigyelés fontossága	14
3.	Saját kísérlet és megfigyelés gyakorisága	14
4.	Szakkönyvek és kiadványok fontossága	15
5.	Külföldi tanulmányutak gyakorisága	16
6.	Külföldi tanulmányutak fontossága	16
7.	Versenyképesség megítélése	20
8.	Automatizálás	20
9.	Fajtahasználat	21
10.	Technikai színvonal megfelelése	22
11.	Automatizálás	22

12.	Külső tőkebevonás lehetőségének fontossága	23
13.	Csúcstechnológiák használata	24
14.	Együttműködés szövetkezés fontossága	25
17.	Költségsökkentés mint fejlesztési feltétel	26
18.	Bevételek növelés fontossága	27
19.	Támogatások mint fejlesztési feltétel	27
20.	Saját erő, mint fejlesztési feltétel	28
21.	A technológiaváltás mint fejlesztési cél szerepe	28
22.	A pénztőke hiánya	30
23.	Szellemi tőke megléte	31
24.	A piaci környezet kiszámíthatósága	31
25.	Háttérintézmények szerepe	32
26.	Fajtabővítési szándék	33
27.	Technológia megléte vagy tervezése	34
28.	Új technológia bevezetési szándék	34
29.	Élőmunka bővítési szándék	35
30.	Gépbeszerzési szándék	36

Táblázatok jegyzéke

1.	Gabonahozamok alakulása [14]	4
2.	A kérdőívek megyei és cégformák közötti megoszlása (n=265)	11
3.	Szakképzettség és nyelvismeret a válaszadók között	12
4.	Kapacitások megléte vagy hiánya %-ban	17
5.	Versenyképesség és cégforma (0=egyáltalán nem, 5=teljes mértékben)	18
6.	Versenyképesség megítélése a végzettséggel összefüggésben	19
7.	Milyen mértékben akadályozzák a fenti tényezők a fejlesztéseket	29
9.	A szakképzettség és a területnövelési szándék összefüggése	36
10.	Cégforma és technológia frissítés összefüggései	37
11.	Végzettség és újítás kapcsolata	37
12.	Integrációban való részvétel és a képzettség összefüggései	38
13.	A „Piaci” és a „Családi” típusú vállalkozások fontosabb eltérései	39
14.	A „200 Mft/év alatti „Kicsi” és efeletti „Nagy” cégek közötti fontosabb eltérések	39
15.	Főbb gátló tényezők csoportosítása	40
16.	Főbb segítő tényezők csoportosítása	41

Hivatkozások

- [1] Inzelt A. - Szerb L. (2003): Az innovációs aktivitás vizsgálata ökonometriai módszerekkel 2003. november Közgazdasági Szemle, L. évf., 2003. november (1002-1021. o.)
- [2] Heszky, L. (2008): Challenges of Plant Breeding Early in 21st Century. Agrár- és Vidékfejlesztési Szemle. Vol 3. 1. 12. p.
- [3] Mago, L. (2008): Analysis of Utilisation Cost of Older Machines. Agrár- és Vidékfejlesztési Szemle. Vol 3. 1. 81. p.
- [4] FVM (2007): Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (In English: New Hungary Rural Development Programme). Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, Budapest. http://www.fvm.gov.hu/doc/upload/200804/umvp_20080402.pdf

- [5] KSH (2008): A mezőgazdaság fejlettségének regionális különbségei. Változások a rendszerváltástól napjainkig (In English: The Regional Differences of the Development of Agriculture. Changes from the System Change to Our Days). Központi Statisztikai Hivatal, Szeged. 203 p.
- [6] Udovecz G.,-Popp J.-Potori N. (eds.) (2008): Alkalmazkodási kényszerben a magyar mezőgazdaság (In English: New Challenges for Hungarian Agriculture). Agrárgazdasági Tanulmányok, 2007. 7. sz. Agrárgazdasági Kutató Intézet, Budapest.
- [7] Udovecz G.,-Popp J., -Potori N.,-Csikai M. (2009): A versenyképesség javításának lehetőségei a magyar élelmiszer-gazdaságban (In English: Prospects of Competitiveness in Hungarian Food Economy). Szaktudás Kiadó, Budapest. 164 p.
- [8] Az innováció fogalma és fejlődéstörténete (2005): Az innováció fogalma és fejlődéstörténete Semmelweis Egyetem honlap Semmelweis Egyetem VI. évf olyam 11. szám 2005. október 19. <http://www.ujsag.sote.hu/se200511/20051108.html>
- [9] Tassy S.- Szentirmay Z. (2010): JELENTÉS az agrárgazdaság 2009. évi helyzetéről, 2010 (FVM munkanyag)
- [10] Farm Industry News (2003): (http://farministrynews.com/mag/farming_year_3/)
- [11] Mike Orcutt (2011): Researchers Look Inside Cow Stomachs for a Leg up on Next-Gen Biofuels. Scientific American, 2011/1
- [12] "Paper Says Edible Meat Can be Grown in a Lab on Industrial Scale". University of Maryland (2005-07-06) Press release. <http://www.newsdesk.umd.edu/scitech/release.cfm? ArticleID=1098>. Retrieved 2008-10-12
- [13] Sheehan J. ,Dunahay T., Benemann J., Roessler P.(1998): A Look Back at the U.S. Department of Energy's Aquatic Species Program: Biodiesel from Algae (1998) Prepared for: U.S. Department of Energy's Office of Fuels Development
- [14] Németh T.,-Füleky Gy.,-Szabó L.,-Jolánkai M., et. al (2004): Precíziós növényvédelem, NKFP téma kutatási eredményeinek bemutatása, Bábolna, 2004. június 7 - 8.
- [15] Kiss J., - Pandurics A.,- Lapid K. (1997): Innováció és versenyképesség, OMF 9607-01. sz. és a 9607-10. sz. kutatási jelentés.
- [16] Rakusz L. (2008): Az innováció intézményrendszere. Szemelvények a Gazdasági Versenyképességi Kerekasztal tanmányiból és javaslataiból (2009). A Magyar gazdaság versenyképessége 2007-2009. Elektronikus kiadás
- [17] Szanyi M. (2008) Tudomány és innováció, avagy mit és hogyan fejlesszen az állam az európai kis országokban? Szemelvények a Gazdasági Versenyképességi Kerekasztal tanmányiból és javaslataiból (2009). A Magyar gazdaság versenyképessége 2007-2009. Elektronikus kiadás